

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

KONGRESY PRAW OBYWATELSKICH

**ZEBRANE
REKOMENDACJE**

CONGRESSES ON HUMAN RIGHTS

**COLLECTED
RECOMMENDATIONS**

SPIIS TREŚCI

ZEBRANE REKOMENDACJE KONGRESÓW PRAW OBYWATELSKICH

03

Rekomendacje z I Kongresu Praw Obywatelskich
8-9 grudnia 2017

11

Rekomendacje z II Kongresu Praw Obywatelskich
14-15 grudnia 2018

17

Rekomendacje z III Kongresu Praw Obywatelskich
13-14 grudnia 2019

23

PRAWA CZŁOWIEKA 2035 – pięć wyzwań i pięć
drogowskazów - wystąpienie RPO Adama Bodnara
zamykające III KPO

I KPO

PRAWO A WIEDZA I EDUKACJA

EDUKACJA

- 1.** Musimy uczyć (się) o prawach człowieka i obywatela od najmłodszych lat. Nie tylko na lekcjach wychowawczych. Ważne jest, aby wskazywać na praktyczne zastosowanie wykładanych treści w nawiązaniu do praw człowieka. Np. nauka o człowieku, jego organizmie, potrzebach i możliwościach nie powinna być przekazywana w oderwaniu od jego praw z tego wynikających.
- 2.** Aby poprawić komunikację dotyczącą praw człowieka, powinniśmy używać także języka wolnego od uprzedzeń, jasnego, najlepiej na przykładzie konkretnej osoby, pokazywać indywidualną historię – tak by ukazać użyteczny (praktyczny) charakter praw człowieka.
- 3.** Edukacja obywatelska to zadanie nie tylko dla szkoły, ale także dla przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Ważna jest edukacja samych nauczycieli po to, aby stale się rozwijali i poszukiwali nowych sposobów na komunikację z młodzieżą (współczesna demokracja nie traktuje po partnersku młodych ludzi, nie kieruje do nich przekazem, nie zauważa, co jest dla nich ważne. Traktuje ich jak biernych odbiorców decyzji, a nie nowych, aktywnych liderów z aspiracjami). Dobrym sposobem jest także angażowanie w kampanie społeczne osób publicznych, które przyciągną uwagę tych, którzy na co dzień są niezainteresowani tematem.
- 4.** Edukacja powinna uwrażliwiać na prawa innych (zwłaszcza słabszych). Musimy wszyscy lepiej poznać prawo antydyskryminacyjne. Dotyczy to także sędziów i profesjonalnych pełnomocników reprezentujących osoby dyskryminowane.
- 5.** Osoby wykonujące zawody, w których można się zetknąć z ofiarami przemocy domowej, muszą uczyć się sposobów zapobiegania oraz wykrywania aktów przemocy, a także tematów dotyczących równości kobiet i mężczyzn. Proces ich edukacji musi pozwalać na zrozumienie potrzeb i praw ofiar przemocy oraz tego, jak zapobiegać wtórnej wiktymizacji i ograniczyć jej wpływ na dzieci.

6. Należy wspierać edukację seksualną, w ramach której przekazywana jest wiedza na temat zachowań asertywnych, tego jak zaakceptować i zrozumieć własną seksualność, jak wyrażać swoje uczucia, jak budować związki oparte na odpowiedzialności i miłości, czy też jak chronić się przed niechcianą ciążą oraz chorobami przenoszonymi drogą płciową.
7. Włączenie imigrantów do życia społecznego wymaga działań edukacyjnych kierowanych do przybyszy, ale także edukacji antydyskryminacyjnej dla wszystkich uczniów.

POMOC W TRUDNYCH SYTUACJACH, W TYM POMOC PRAWNA

8. Zaczniemy od poprawy obowiązującej od dwóch lat ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej. Wyłącznym kryterium uprawniającym do bezpłatnej pomocy prawnej powinien być dochód. Do ustalenia pozostaje sposób jego skutecznej weryfikacji.
9. Potrzebujemy też doradztwa rodzinnego czy psychologicznego (korzystanie z praw nie ogranicza się bowiem tylko do czynności prawnych) – a takiej pomocy nie mogą zapewnić prawnicy, lecz np. organizacje pozarządowe.
10. Niezbędne jest wsparcie prawne dla organizacji pozarządowych działających na poziomie lokalnym. Warto dzielić się doświadczeniami. Pokazywać, że przynoszą one korzyści dla obu stron.

PRAWO I WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

PRAWO DO OBRONY

11. Dziś w postępowaniu przygotowawczym kontakt adwokata z zatrzymanym w praktyce napotyka na mur niemożności. Konieczne jest faktyczne zagwarantowanie tego prawa.
12. Należy przykładąć większą wagę do informowania uczestników postępowań o przysługujących im prawach.

13. Pełnomocnicy prawni wskazują, że w praktyce utrudniony jest również dostęp do akt. Zwłaszcza w przypadku tymczasowego aresztowania nie ma dostępu do wszystkich dowodów. „Praktyka jest taka, że stykamy się z prokuratorem, który mówi, że bardzo chętnie by wszystko pokazał, ale nie ma. Sąd bez zgody prokuratora nie przekaze akt. Między istnieniem przepisu a jego realnym wykonaniem mija okres kilku dni czy tygodni. To powoduje, że nie ma równości broni”.

14. Konieczne jest dopilnowanie, by planowane zmiany prawa procesowego nie doprowadziły do tego, że postawienie w stan podejrzenia czy oskarżenia będzie de facto eliminowało człowieka z normalnego życia, bo nie będzie żadnej kontroli nad działaniem prokuratury ani limitu trwania postępowania przygotowawczego (czy nie powinno być zażalenia do sądu, który skontrolowałby, czy istnieją podstawy, by kogoś nazywać podejrzanym?).

15. Do realizacji praw obywatelskich, zwłaszcza związanych z ochroną prywatności, wolnością wypowiedzi, ale także prawem do życia w bezpiecznym państwie konieczne jest pilne uregulowanie zasad nadzoru nad służbami zajmującymi się walką z przestępczością i gromadzącymi w tym celu różne informacje (w tym dane osobowe).

PRAWO DO SĄDU

16. Sądy muszą działać w sposób przejrzysty i zrozumiały. Sędziowie nie powinni koncentrować się jedynie na „załatwianiu spraw” i dążeniu do awansu, ale również na lepszej komunikacji ze wszystkimi stronami procesu sądowego.

17. Na poziomie centralnym władza sądownicza w Polsce powinna zostać ukształtowana w sposób bardziej otwarty (chodzi o stworzenie obywatelom możliwości przyglądania się codziennej pracy sądów).

18. Sądy powinny co roku organizować spotkania, w czasie których ludzie mogliby dowiedzieć się, czym zajmowali się sędziowie.

19. Sędziowie powinni też nauczyć się reagować na każde negatywne zachowanie przedstawicieli swojego środowiska. Postępowania dyscyplinarne powinny być inicjowane wobec sędziów, których zachowania budzą wątpliwości, ponieważ nawet pojedyncze incydenty mogą wpłynąć na opinię o całej społeczności sędziowskiej.

20. Nie można ustawać w walce o ochronę wspólnych konstytucyjnych wartości, w tym o niezależne sądownictwo. Aby bronić demokracji – której niezbędnym elementem są wolne od wpływów politycznych sądy – trzeba zaangażowania, pasji i odwagi cywilnej każdego obywatela.

21. Sędziowie powinni spłacać dług wobec obywateli, wykazując się odwagą w bezstronnym rozpoznaniu spraw sądowych, szczególnie w obecnym trudnym czasie, w którym politycy chcą wpływać na ich niezależność (nawet gdyby nie było pisanej Konstytucji, to w sędziowskich umysłach może być coś, co nazwiemy konstytucyjnym myśleniem w kategorii gwarancji obywatelskich, praw i wolności człowieka i obywatela). My wszyscy jako obywatele powinniśmy natomiast mieć odwagę bronić wartości konstytucyjnych, do których należy niezależny wymiar sprawiedliwości.

WIĘCEJ PRAW

22. Powinniśmy wzmocnić środki ochrony prawnej przed dyskryminacją, uwzględniając, że Konstytucja zakazuje dyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn. Ochrona ze względu na wszystkie przesłanki dyskryminacji powinna być taka sama.

23. Projekt ustawy o ochronie danych osobowych przygotowany w Ministerstwie Cyfryzacji wymaga dyskusji, bowiem rozwiązania w nim zaproponowane odnośnie organu ochrony danych osobowych nie gwarantują niezależności.

24. Brakuje w Konstytucji obywatelskiego prawa dostępu do internetu i mediów społecznościowych (ostatnio uznanego przez sądy amerykańskie). Internet jest na tyle ważną społecznie przestrzenią, że prawo swobodnego dostępu do tego medium powinno być szeroko aprobowane. Powszechny dostęp do informacji i możliwość jej rozpowszechniania powinny być jednak uregulowane w sposób proporcjonalny, bez naruszania innych praw.

ZDROWIE, PRACA, DOM

ZDROWIE

25. W edukacji lekarzy większy nacisk należy położyć na prawa pacjenta.

26. Musimy wprowadzić i rozpowszechnić standardowe formularze zgody na zabieg medyczny. Kluczowa w nich jest szeroka i zrozumiała informacja o zabiegu, w tym o jego potencjalnych niekorzystnych następstwach.

27. Konieczne jest wsparcie państwa dla opiekunów rodzinnych, ze szczególnym uwzględnieniem osób, które opiekują się chorymi nieposiadającymi orzeczenia o stopniu niepełnosprawności (Kongres wskazał na potrzebę stworzenia karty opiekuna rodzinnego, dzięki której miałyby on m.in. prawo do szybszego dostępu do lekarza).

28. Rozwój genetyki stawia nowe wyzwania bioetyczne. Potrzebujemy ustawy o wykonywaniu testów genetycznych właściwie chroniącej prawa osób badanych, a także osób, których wynik badania może dotyczyć (czyli także krewnych dawcy materiału genetycznego). Musimy podjąć wysiłek powszechnej edukacji w sprawach testów genetycznych (dziś pacjenci nie rozumieją wielu informacji przekazywanych w tej dziedzinie przez lekarzy).

29. Musimy wprowadzić środowiskowy model ochrony zdrowia psychicznego. Jest to bowiem najlepszy model opieki psychiatrycznej: pomoc osobom w kryzysie jest świadczona przede wszystkim blisko domu, a nie tylko w zamkniętych szpitalach psychiatrycznych.

30. Ważne jest wspieranie inicjatyw osób z doświadczeniem kryzysu psychicznego i chorujących psychicznie. Musimy się nauczyć, jak ważne role mają oni do odegrania: członka grupy samopomocowej, doradcy telefonicznego, działacza społecznego, przyjaciela, pełnoprawnego członka rodziny, towarzysza w zdrowieniu.

31. Instytucja ubezwłasnowolnienia powinna zostać zniesiona i zastąpiona elastycznym, szerokim systemem wsparcia w podejmowaniu decyzji.

32. Osoby starsze muszą mieć prawo do starzenia się u siebie, w swoim miejscu zamieszkania, muszą mieć zagwarantowane prawo do decydowania o sobie. Konieczne jest prowadzenie kompleksowych, skoordynowanych działań, uwzględniających przy tym indywidualne potrzeby seniora, co będzie także alternatywą dla opieki w domu pomocy społecznej. Do pracy nad tym zobowiązane są władze centralne i lokalne, a także wszystkie instytucje i organizacje społeczne, które zajmują się prawami osób starszych.

PRACA

33. Do zadań państwa należą działania, które doprowadzą do pogłębienia społecznego wymiaru pracy i będą przeciwdziałały przedmiotowemu traktowaniu pracowników. Bez tego nie uda się zwiększyć innowacyjności polskiej pracy.

34. Przy reformowaniu prawa pracy konieczny wydaje się powrót do idei zakładu pracy pojmowanego jako wspólnoty osób. Barrierami, które musimy pokonać, są także niskie płace oraz dominujący styl kierowania pracownikami.

35. Niezbędne są modyfikacje systemu emerytalnego oraz wydłużanie karier zawodowych. Procesy demograficzne już w najbliższych latach mogą doprowadzić do obniżenia wysokości wypłacanych emerytur. Mogą też zagrozić możliwości finansowania rosnących wydatków emerytalnych. Zmiany muszą mieć charakter kompleksowy i dotyczyć zarówno zmian konstrukcyjnych (nowe filary), jak i parametrycznych (staż ubezpieczenia, wiek emerytalny). Realność tych zmian musi być wypracowana w toku debaty o charakterze społecznym.

PRAWO DO MIESZKANIA

- 36.** Państwo musi konsekwentnie realizować programy taniego budownictwa. Bez wystarczającej liczby dostępnych finansowo i funkcjonalnie mieszkań nie da się osiągnąć stanu równowagi w zakresie ochrony praw zarówno właścicieli mieszkań (wynajmujących), jak i lokatorów.
- 37.** Nadal trzeba prowadzić prace nad zasadniczą zmianą ustawy o ochronie praw lokatorów, w tym nad zapewnieniem gminom możliwości bardziej elastycznego gospodarowania zasobami mieszkań komunalnych.
- 38.** Utrata pracy za granicą łatwo może prowadzić do bezdomności. Problemem bezdomności Polaków za granicą trzeba się zajmować systemowo, a nie incydentalnie. Musimy wpływać na zmiany w prawie wspólnotowym (unijnym) w stałym i ścisłym kontakcie „na miejscu” z Polakami, których te problemy dotyczą. Trzeba zwiększać środki na wspieranie działalności streetworkerów i polskich organizacji pozarządowych działających „na miejscu”, zwiększać liczebność służb konsularnych w krajach UE, tworzyć „domy polskie” dla bezdomnych Polaków za granicą.

OCHRONA ŚRODOWISKA (PARTYCYPACJA, KONSULTACJE, PROCEDURY)

- 39.** Uciążliwe inwestycje blisko domostw i osiedli to coraz bardziej poważny problem. Ludzie mają prawo zabierać głos w tych sprawach, ale nie robią tego często, bo nie znają swoich praw. Musimy nauczyć się korzystać z praw wynikających z Konwencji Aarhus (gwarantuje ona prawo do informacji i udziału w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska). Organy władzy publicznej powinny bezpośrednio stosować przepisy Konwencji z Aarhus.
- 40.** Trzeba zmienić przepisy tak, by zatwierdzenie planu urządzenia lasu następowało w formie decyzji administracyjnej, co pozwoliłoby organizacjom ekologicznym na zaskarżanie takich rozstrzygnięć. Gospodarowanie lasem nie może być tylko sprawą wewnętrzną jego właściciela, bowiem jest to dobro wspólne wszystkich (por. postanowienie NSA z dnia 17 października 2017 r., sygn. II OSK 2336/17).

OSOBY POZBAWIONE WOLNOŚCI

41. Musimy zadbać o wprowadzenie skutecznych mechanizmów chroniących przed stosowaniem tortur w miejscach detencji.
42. Zatrzymany od pierwszych chwil musi mieć dostęp do obrońcy. Dotyczy to zwłaszcza osób, których nie stać na obrońcę z wyboru. Potrzebne są rzetelne badania medyczne każdej osoby zatrzymanej, trzeba zagwarantować prawo do bezzwłocznego poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu.
43. Nie możemy akceptować zachowań noszących znamiona tortur – do tego potrzebna jest edukacja społeczna.
44. Prawo musi jasno wskazywać, czym jest przestępstwo tortur (teraz polskie prawo zna takie pojęcie tylko w przypadku jeńców wojennych). Żadna sytuacja nie może uzasadniać stosowania tortur.
45. W przypadku stwierdzenia tortur trzeba wprowadzać nadzór parlamentarny nad działaniem służb, w których do takiego przypadku doszło. Jest to skuteczny sposób oddziaływania na osoby nadzorujące miejsca detencji, i ważny element edukacji (także osób odpowiedzialnych za tworzenie prawa).
46. Musimy wprowadzić efektywny system identyfikacji ofiar tortur wśród cudzoziemców szukających w Polsce ochrony międzynarodowej. Wciąż do polskich strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców kierowane są osoby, które w swoim kraju doświadczyły tortur. Jest to niezgodne z polskim prawem. Umieszczanie takich osób w miejscach detencji powoduje kolejne traumy, nie pozwala też na niesienie odpowiedniej pomocy psychologicznej.

SYTUACJA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ LUB PSYCHICZNĄ W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

47. Musimy nauczyć służby, by reagowały na niepokojące sygnały w zachowaniu zatrzymanego, tymczasowo aresztowanego, skazanego. Chodzi o sygnały, które mogą wskazywać na niepełnosprawność intelektualną lub psychiczną. To pozwoli na wczesną identyfikację osób wymagających szczególnego traktowania i właściwe rozpoznanie ich potrzeb. Potrzebny jest też sprawny system przepływu informacji na temat trudności występujących u tych osób między organami, pod władzą których przebywają (policja, prokuratura, sąd, Służba Więzienna).
48. Osoba skazana lub tymczasowo aresztowana, u której stwierdzono chorobę psychiczną, powinna być niezwłocznie przeniesiona do szpitala psychiatrycznego. W przywięziennych szpitalach psychiatrycznych dostępna jest tylko farmakoterapia – nie ma psychoterapii czy terapii warsztatowej.

POLSKA I EUROPA

49. Potrzeba jest nam wspólnota oparta na wartościach. Politycy nie zawsze potrafią o tym rozmawiać, ale Unia Europejska zbudowana jest właśnie na wartościach, na kulturze judeochrześcijańskiej. Rozważna polityka polega na tym, że nie wstydzimy się ani pragmatyzmu, ani wartości. Zamiast zamykać się, spróbujmy realizować ideał gościnności.

50. Nie możemy odgradzać się od innych. Społeczeństwo, które się zamyka i pogrąża w „naszości”, zagraża istnieniu wspólnoty – w takiej społeczności trzeba ciągle wskazywać kozła ofiarnego (tego, kto nie jest dostatecznie „patriotyczny”, nie dość „narodowy”, nie dość „nasz”).

51. W ramach solidarnej polityki migracyjnej z Unią Europejską i przyjęcia przez Polskę uchodźców, którzy już dotarli do Europy, pożądanym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie polityki migracyjnej, zakładającej przyjęcie z góry określonej liczby uchodźców, którym Polska będzie w stanie zapewnić realną pomoc. Państwo, wyrażając zgodę na pobyt uchodźców, bierze odpowiedzialność za te osoby w zakresie uzyskania dostępu do edukacji, pracy czy wdrożenia w proces integracji. Należy zatem przyjąć tyłu uchodźców, dla ilu Polska będzie w stanie przygotować kompleksową ofertę pomocy i integracji. Wówczas migranci będą mogli wykorzystać w pełni swój potencjał, także z korzyścią dla Polski.

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

52. Niewiele wiemy o orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz). Nawet sędziowie sądów powszechnych i administracyjnych, wydając wyroki, rzadko powołują się na orzeczenia Trybunału. Tymczasem znaczenie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nie ogranicza się jedynie do poziomu międzynarodowego. Europejski Trybunał Praw Człowieka funkcjonować może dobrze tylko wtedy, gdy większość naruszeń praw człowieka już na poziomie krajowym zostanie udaremniona lub skorygowana. Dlatego też pożądanym jest upowszechnianie wiedzy o Konwencji i orzecznictwie ETPCz.

53. Warto przypominać o pierwszeństwie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka wobec prawa krajowego i możliwości jej bezpośredniego stosowania w przypadku niezgodności przepisów krajowych z Konwencją.

54. Konieczne jest też monitorowanie wykonywania wyroków ETPC przez Polskę, zarówno w kontekście systemowym (realizacja rekomendacji wynikających ze spraw nie tylko przeciwko Polsce, ale tych, z którymi wystąpili obywatele innych krajów), jak i indywidualnym (wyplacanie odszkodowań Polakom, którzy wygrali swoje sprawy).

II KPO

KRYZYS PRAWORZĄDNOŚCI W POLSCE

- 1.** Dbajmy o zróżnicowany charakter organizacji społecznych poprzez budowę niedyskryminującego systemu podziału środków publicznych przeznaczonych na realizację ich celów statutowych. Dystrybucja wsparcia powinna opierać się na sprawiedliwym, przejrzystym, otwartym i konkurencyjnym procesie selekcji. Rozwój NGO-sów jest drogą do rozszerzenia przestrzeni dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.
- 2.** Reagujmy też na każdą próbę stygmatyzowania organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz demokracji i praw człowieka. Należy w tym zakresie domagać się od organów państwa przestrzegania zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego i rekomendacji Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA). W swoim ostatnim raporcie Agencja wręcz zaleca gromadzenie i publikowanie danych na temat przestępstw z nienawiści skierowanych przeciwko organizacjom działającym w obszarze praw człowieka.
- 3.** Zaangażujmy się w proces tworzenia prawa – upominając się o przestrzeganie naszych praw do powszechnych i efektywnych konsultacji społecznych. Coraz częściej bowiem mamy do czynienia z unikaniem takich konsultacji lub ich obchodzeniem, czego przykładem może być nadużywanie możliwości zgłaszania inicjatyw poselskich zamiast projektów rządowych (inicjatywy poselskie nie wymagają konsultacji). Zgłaszajmy także projekty obywatelskie.
- 4.** Rozwijajmy współpracę z organami międzynarodowymi poprzez przekazywanie im informacji istotnych dla podjęcia obiektywnych ocen dotyczących praworządności w Polsce. Z tego punktu widzenia, najważniejszą decyzją Trybunału Sprawiedliwości w 2018 r. było postanowienie Wiceprezesa Trybunału Sprawiedliwości z 19 października 2018 r. w sprawie C-619/18R (skarga Komisji p. Polsce, dotycząca ustawy o Sądzie Najwyższym). Efektem tego postanowienia (potwierdzonego następnie postanowieniem z 17 grudnia 2018 r.) stała się siódma już nowelizacja ustawy o Sądzie Najwyższym z 21 listopada 2018 r. To tylko dowodzi, że kierunek działań jest prawidłowy i należy go kontynuować.
- 5.** Z całą stanowczością należy przeciwstawić się retoryce, że postępowania sądowe przed Trybunałem Sprawiedliwości UE (zarówno te z inicjatywy Komisji Europejskiej, jak i pytania prejudycjalne dotyczące interpretacji przepisów TUE w kontekście praworządności w Polsce) mogą być postrzegane jako ingerencja w wewnętrzne sprawy Polski. Warto przypominać, że takie postępowania sądowe mają podstawę nie tylko w zaciągniętych przez Polskę zobowiązaniach międzynarodowych, ale również w Konstytucji RP.

6. Brońmy sędziów, którzy decydują się kierować pytania prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości. Mają takie prawo, a niekiedy wręcz obowiązek wynikający bezpośrednio z prawa UE. Sędziowie nie mogą być ograniczani w możliwości zwracania się do TSUE z wnioskiem o wykładnię lub ocenę ważności prawa UE i tylko TSUE może oceniać, czy pytania są sformułowane prawidłowo i w granicach kompetencji tego sądu. Pytania kierowane przez sędziów w żadnym wypadku nie mogą być oceniane jako „eksces orzeczniczy” i nie powinny być podstawą wszczynania postępowań dyscyplinarnych.

RÓWNOŚĆ – LEKCJA Z HISTORII

7. Jeśli chcemy umacniać naszą niepodległość, to układajmy nasze stosunki społeczne i międzyludzkie na zasadzie współodpowiedzialności a nie rywalizacji, dopuszczajmy możliwość różnych perspektyw i punktów widzenia. Mamy dziś nowe pokolenie wychowane już w wolnej Polsce, ale istnieją też całe środowiska, które niekoniecznie się z tym nowym modelem państwa identyfikują. Kluczem jest komunikacja – wielostronna, wykorzystująca nowe możliwości technologiczne, znosząca tradycyjny jednokierunkowy przekaz idący od elit do społeczeństwa.

8. Dbajmy o rzeczywistą równość praw i podmiotowość mniejszości. Przynależność do mniejszości narodowych czy innych nie może być postrzegana jako zagrożenie. Osoby doświadczające „mowy nienawiści” muszą mieć zawsze wsparcie państwa. Historia Polski – państwa przez stulecia współtworzonego przez mniejszości – jest pełna dobrych wzorów i przykładów. Każda ksenofobiczna wypowiedź czy zachowanie w przestrzeni publicznej powinna spotkać się z napiętnowaniem.

9. Należy zabiegać o reformę charakteru, składu i zasad działania Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych lub o powołanie nowej instytucji, która zapewniłaby przedstawicielom mniejszości realny wpływ na kształt polityki państwa w tym obszarze.

10. Powinniśmy też dążyć do tego, aby w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz w programach edukacyjnych prowadzonych w szkołach i placówkach oświatowych znalazło się podkreślenie znaczenia mniejszości narodowych i etnicznych w historii Polski. Jak również lekcje o nowoczesnym patriotyzmie i międzykulturowej współpracy, nawiązujące wprost do idei i dziedzictwa Rzeczypospolitej Wielu Narodów.

11. Apelujmy do władz samorządowych o ich większe zaangażowanie w promowanie zakazu dyskryminacji, w tym zakazu dyskryminacji osób LGBT, na przykład poprzez przyjmowanie lokalnych programów na rzecz równego traktowania.

- 12.** Należy dążyć do tego, aby konsekwentnie stosowany był w działaniach prokuratury i orzecznictwie sądowym art. 13 Konstytucji (zakazujący istnienia partii politycznych i innych organizacji odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu oraz dopuszczających taką nienawiść i stosowanie przemocy), a nie służył tylko jako papierowa groźba.
- 13.** Wspierajmy organizacje pozarządowe w działaniach przeciwko przestępstwom z nienawiści, przeciwko przemocy i nierównemu traktowaniu. Cenna jest każda inicjatywa, szczególnie oddolna, która niesie pomoc osobom słabszym, dyskryminowanym, pokrzywdzonym przestępstwem, w tym zwłaszcza narażonym na przemoc.
- 14.** Wspierajmy organizacje pozarządowe w działaniach przeciwko przestępstwom z nienawiści, przeciwko przemocy i nierównemu traktowaniu. Cenna jest każda inicjatywa, szczególnie oddolna, która niesie pomoc osobom słabszym, dyskryminowanym, pokrzywdzonym przestępstwem, w tym zwłaszcza narażonym na przemoc.
- 15.** Musimy stworzyć prosty i przyjazny dla ofiary system zgłaszania przestępstw z nienawiści, m.in. poprzez rzetelne wdrożenie postanowień tzw. dyrektywy ofiarowej (dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW).
- 16.** Należy zapewnić bezpieczeństwo ofiarom przemocy w rodzinie poprzez wprowadzenie natychmiastowej izolacji sprawcy od ofiary, niezależnie od faktu wszczęcia postępowania i etapu tego postępowania.
- 17.** Niezbędne wydaje się być uzupełnienie przepisów prawnych zakazujących molestowania seksualnego w różnych obszarach życia społecznego, w szczególności w obszarze szkolnictwa wyższego.
- 18.** Inicjujemy szkolenia dla pracowników Policji, prokuratury, sędziów i lekarzy na temat przemocy w rodzinie i przemocy seksualnej, ponieważ walka z tymi zjawiskami wymaga szczególnej wiedzy i wrażliwości. Powinniśmy uczyć się, jak przyjmować zawiadomienia o takich przestępstwach i jak rozmawiać z ofiarami, by nie dochodziło do wtórnej wiktymizacji. Warto zwrócić uwagę na wyjątkową sytuację kobiet-migrantek, kobiet z niepełnosprawnościami, osób starszych czy mieszkających na wsi.
- 19.** Dążmy do zmiany definicji przestępstwa zgwałcenia tak, aby w sposób wyraźny penalizowany był każdy akt seksualny, na który jedna z osób w nim uczestniczących nie wyraziła wprost swojej zgody.

20. Podejmujemy rozmowę o tym, jakie problemy życiowe napotykają osoby LGBT na skutek nieuznawania ich praw w istniejącym porządku prawnym. Dobrą okazją do tego mogą być obowiązkowe zajęcia szkolne na temat praw człowieka (np. wiedza o społeczeństwie, wychowanie do życia w rodzinie).

21. Niezbędne jest również rozwinięcie aktywności w zakresie litygacji strategicznej w sprawach ochrony praw osób LGBT, prowadzonych przez profesjonalnych pełnomocników oraz organizacje pozarządowe, w celu upowszechnienia standardów międzynarodowych w praktyce sądowej. Niezbędne jest również wprowadzenie regulacji prawnych dotyczących uniwersalnego projektowania oraz poszerzenie zakresu stosowania tzw. racjonalnych dostosowań.

BIORĄC PRAWO POWAŻNIE

22. Prawo do edukacji seksualnej to prawo do informacji. Edukacja ta jest też częścią edukacji zdrowotnej, wiąże się więc z prawem do ochrony zdrowia. Niestety, młodzież jest pozostawiona sama sobie, a nauczyciele nie chcą podejmować tematu oraz nie mają do tego narzędzi i możliwości. Dlatego powinniśmy domagać się od państwa, aby wywiązywało się ze swoich obowiązków, m.in. wprowadzając obowiązkowe zajęcia z edukacji seksualnej, z uwzględnieniem współczesnej wiedzy i wyników badań naukowych. Wskazane jest tu również większe zaangażowanie władz samorządowych, zwłaszcza w zakresie współfinansowania i organizowania dodatkowych zajęć.

23. Powinniśmy dążyć do wzmocnienia nadzoru ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz kuratorów oświaty nad praktyką organizowania zajęć w ramach przedmiotu „Wychowanie do życia w rodzinie”, tak aby była ona również zgodna ze współczesną wiedzą oraz zachowywała neutralny światopoglądowo charakter.

24. Potrzebna jest lepsza edukacja i informowanie społeczeństwa, co do szans i zagrożeń płynących z rozwoju nowych technologii. Zwłaszcza jeśli chodzi o zasady i konsekwencje działania samouczących się systemów. Musimy „patrzeć na ręce algorytmom”, by uchronić się od utraty kontroli i możliwości niewłaściwego wykorzystywania naszych danych.

25. Musimy podejmować bardziej efektywne działania na rzecz wyegzekwowania od państwa jego odpowiedzialności za ochronę środowiska. Tylko państwo ma narzędzia (lub możliwość ich ustanowienia) do realizacji tego celu. Konstytucja RP w art. 68 gwarantuje obywatelom prawo do ochrony zdrowia. Realizacja tego prawa jest możliwa w szczególności wtedy, gdy władze państwowe wywiązują się z obowiązku dbałości o środowisko (art. 74 Konstytucji). Zapewnienie równowagi przyrodniczej można zatem traktować jako równoznaczne z ochroną zdrowia obywateli. Skuteczna ochrona środowiska to nie tylko przeciwdziałanie zanieczyszczeniom, ale również ochrona bioróżnorodności i stabilnego klimatu.

- 26.** Powinniśmy też korzystać częściej z praw wynikających z Konwencji Aarhus, która gwarantuje prawo do informacji i udziału w podejmowaniu decyzji oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska. Dzięki temu można egzekwować od władzy realizację jej obowiązków w tym zakresie na drodze sądowej.
- 27.** Istnieje również możliwość stosowania art 364 p.o.ś. (wstrzymanie działalności z powodu zagrożenia dla zdrowia ludzkiego). Na przykład w przypadku problemu uciążliwości zapachowych i wystąpienia zagrożenia dla zdrowia psychicznego ludzi. W ujęciu holistycznym bowiem zdrowie człowieka obejmuje nie tylko jego fizyczność, ale i psychikę, której podstawą jest dobre samopoczucie. Taka wykładnia może pozwolić organom Inspekcji Ochrony Środowiska na ograniczenie legalnej, lecz uciążliwej działalności, jako zagrażającej życiu lub zdrowiu człowieka.
- 28.** Należy ponadto dążyć do wprowadzenia prawa podmiotowego do czystego środowiska. Dawałoby to większe możliwości, na przykład w zakresie zanieczyszczenia powietrza, korzystania z prawa do nieskażonego środowiska jako dobra osobistego człowieka. A co za tym idzie – poszukiwania ochrony w trybie powództwa o naruszenie dóbr osobistych.
- 29.** Podejmujemy działania, aby przekonać jak największą liczbę samorządów do stosowania Karty Praw Osób Doświadczających Bezdomności. Stwarza ona możliwość na systemowe i kompleksowe rozwiązywanie problemu.
- 30.** Musimy dążyć do tego, aby ograniczyć postępujące wykluczenie transportowe mieszkańców mniejszych miast i wsi, którzy mają problemy z dojazdem publicznym transportem do miejsc pracy, ośrodków zdrowia czy placówek kulturalno-oświatowych. W tym celu można m.in. udostępnić dowozy szkolne dla wszystkich potrzebujących czy wprowadzić autobusy na telefon. Niezbędne jest tu również większe zaangażowanie władz samorządowych, zarówno na poziomie gminy, jak i województwa.

EFEKTYWNOŚĆ WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

- 31.** Działanie sądów trzeba poprawiać. Gwarancję sprawiedliwego wyroku daje tylko sąd, który jest niezależny, kompetentny, rozliczalny i efektywny. Dlatego rozmawiamy na temat modelu wyboru sędziów, czy struktury i organizacji wymiaru sprawiedliwości w Polsce, nie wolno nam się nigdy zgodzić na utratę podstawowych wartości konstytucyjnych tych instytucji: sądy muszą być niezależne, a sędziowie niezawisli.
- 32.** Należy popierać kontynuowanie działań na rzecz cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości, dzięki temu duża część dokumentacji w postępowaniu będzie dostępna w wersji elektronicznej i zgodna ze standardami WCAG 2.0, uwzględniającymi specyficzne potrzeby osób z niepełnosprawnościami.

- 33.** Musimy dążyć do tego, aby wszystkie osoby pracujące w wymiarze sprawiedliwości, bez względu na stanowisko i pełnioną funkcję, przeszły przeszkolenie w zakresie szczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz działań antydyskryminacyjnych. Tę wiedzę należy także włączyć do programu studiów prawniczych, w tym szkoleń aplikantów oraz Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.
- 34.** Podejmujemy działania na rzecz zniesienia instytucji ubezwłasnowolnienia w jej obecnym kształcie, jako niezgodnej z postanowieniami Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. W to miejsce wprowadzamy różnorodne formy pomocy oparte na modelu wspieranego podejmowania decyzji.
- 35.** Potrzebny jest też plan na poziomie centralnym dotyczący całościowej deinstytucjonalizacji opieki nad osobami z niepełnosprawnościami. Apelujemy do władz i parlamentarzystów o podjęcie inicjatywy w tym zakresie i wdrożenie Krajowego Programu Deinstytucjonalizacji.
- 36.** Musimy dążyć do zmiany obecnego sądowego systemu kontroli inwigilacji jednostki przez służby specjalne. Po zakończeniu postępowania w sprawie osoba, której rozmowy nagrano, powinna być o tym informowana. Pozwoliłoby to na skuteczniejsze weryfikowanie zasadności podsłuchów. Sądom należy zaś zapewnić wsparcie finansowe i kadrowe w tym zakresie. Warto także rozważyć, czy nie wprowadzić systemu znanego z Niemiec czy Wlk. Brytanii, gdzie zasadność inwigilacji badają pozasądowe, niezależne organy.
- 37.** Jedną z bolączek polskiego sądownictwa jest nieefektywny system korzystania z biegłych sądowych. Tymczasem ich rola w procedurze sądowej jest niezwykle ważna, często bezpośrednio wpływająca na orzeczenie. Dlatego potrzebna jest weryfikacja sposobu ich doboru oraz stworzenie centralnego rejestru biegłych sądowych.
- 38.** Niezbędne są zmiany w stosowaniu języka urzędowego w sądach oraz poprawa komunikatywności uzasadnień wyroków. Obywatelowi, który nie rozumie wyroku sądu, trudno zaufać wymiarowi sprawiedliwości. Warto w tym zakresie lepiej wykorzystywać nowe technologie. Zaufanie mogłoby umocnić także wprowadzenie jawności algorytmów przyznawania spraw sędziom. Ponadto ważne jest, aby obywatele mieli poczucie, że samym sędziom zależy na większej otwartości i wprowadzaniu koniecznych zmian.
- 39.** Należy zadbać o wykorzystywanie nowoczesnych form edukacji prawnej obywateli. Niezwykle skutecznym narzędziem w tym zakresie jest symulacja procesu sądowego. Uczy nie tylko podstaw postępowania przed sądem, ale także widzenia świata w jego złożoności, unikania uproszczonych ocen i zachowania szacunku dla innych. W tym kontekście musi niepokoić wszczynanie postępowań dyscyplinarnych wobec sędziów za udział w takich formach przybliżania i objaśniania pracy sądów obywatelom.
- 40.** Żeby reforma wymiaru sprawiedliwości przynosiła oczekiwane rezultaty, konieczne jest zastosowanie właściwych metod do pomiaru efektywności pracy sądów. Musimy dążyć do tego, aby w tym zakresie były brane pod uwagę zarówno czynniki ilościowe, jak i jakościowe. Ogromnie ważne jest również to, aby system ten był czytelny dla obywateli.

III KPO

ZMIANY KLIMATYCZNE

1. Odpowiedzialność za świat muszą przejąć ludzie młodzi. Starsza generacja korzystała ze zmian klimatu – w interesie młodych jest zatrzymanie ich.
2. Odpowiedzialności za klimat trzeba się uczyć.
3. Zmiany klimatu wymagają nowego, poważniejszego podejścia do praw człowieka. Alternatywą byłoby bowiem podporządkowanie tych praw potrzebom klimatycznym – a więc wystawić ludzi na zagrożenia ze strony arbitralnych decyzji władz.
4. Zmiany klimatyczne wymagają nowego podejścia do problemu uchodźców.
5. Zasada business as usual nie jest jednak do utrzymania, konieczne są zasadnicze zmiany w prowadzeniu działalności gospodarczej. Trzeba promować dobre rozwiązania wdrażane przez biznes, trzeba się uczyć, jak zmieniać strategie biznesowe z tradycyjnych na nastawione na innowacje i zrównoważony rozwój.
6. Potrzebujemy w Polsce jasnych i precyzyjnych narzędzi prawnych do walki z uciążliwymi inwestycjami i zanieczyszczeniem środowiska. Dziś Mamy Konstytucję z jej art. 74, prawo administracyjne, prawo międzynarodowe i prawo cywilne. Każde z osobna nie dają realnych szans w walce o ochronę prawa do czystego środowiska. Dopiero „koktajl” z przepisów to umożliwi. Trzeba się tego uczyć – wspólnie, z sąsiadami, podejmując działania na rzecz poprawy stanu środowiska w najbliższej okolicy.
7. Musimy się też upominać o zmiany prawa:
 - Po pierwsze, w polskim prawie brakuje przepisów wprost pozwalających samym obywatelom domagać się od władzy wprowadzania środków ochrony środowiska o charakterze „generalnym” (czyli np. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub programów ochrony powietrza), a co za tym idzie, nakładania na władze sankcji za bierność w tym przedmiocie.
 - Po drugie – jakość procedowania w środowiskowych postępowaniach administracyjnych pozostawia wiele do życzenia. Brakuje doświadczonych, profesjonalnych urzędników, pieniędzy na sprzęt, biegłych, specjalistyczne ekspertyzy, fachowej obsługi prawnej urzędów (np. do obrony skarżonej decyzji przed sądem). W rezultacie – postępowania te służą ochronie środowiska w dużej mierze teoretycznie.
 - Sytuację pogarsza ograniczanie obywatelom możliwości kontroli pracy urzędników, przez wykluczanie ich z postępowań.
 - W tej sytuacji szczególna rola przypada organizacjom społecznym/ekologicznym.

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE

- 8.** Powszechność stosowania nowych technologii i algorytmicznego przetwarzania danych sprawia, że z ekskluzywnego, specjalistycznego tematu technologie muszą stać się zagadnieniem, przynajmniej do pewnego stopnia, rozpoznawym i identyfikowalnym dla szerokiego odbiorcy. Nadzór nad ich wdrażaniem i wykorzystywaniem powinien ulegać profesjonalizacji, ale potrzebuje także zadbać o większą edukację społeczną w tym zakresie.
- 9.** Jako obywatele powinniśmy mieć prawo do tego, by algorytmy, którym podlegamy cechowała przejrzystość, a ich tworzenie nie było decyzją polityczną.
- 10.** Kluczowe dla zapewnienia ochrony praw obywateli wydaje się być zachowanie czynnika ludzkiego, który zwiększa możliwość przejrzystości i odpowiedzialność za proces, których nie potrafimy dziś zapewnić w przypadku systemów w pełni zautomatyzowanych.
- 11.** Nowe przepisy, w tym RODO, zapewniają nam m.in. tzw. prawo do bycia zapomnianym. Warto jednak pamiętać, że z takim żądaniem można wystąpić jedynie wobec podmiotów profesjonalnych, tj. np. Google. Być może potrzebujemy rozszerzenia płaszczyzny ochrony praw obywatelskich z relacji państwo -obywatel na obszary uwzględniające działanie korporacji, które tak bardzo zaczęły wkraczać w życie każdego obywatela.
- 12.** Warto podkreślić, że dzięki nowym technologiom „możemy więcej”, tzn. mamy więcej możliwości rozpowszechniania danych innych osób. Nie oznacza to, że przyzwolenie na łamanie prawa do ich ochrony powinno być większe. Poczucie anonimowości w internecie jest olbrzymie, ale granice wyrażania poglądów, czy rozpowszechniania informacji muszą spotkać się jednak z granicą prywatności i wolności drugiej osoby. Przeszłości popełniane w cyberprzestrzeni nie giną, bo wywołują realne skutki, dlatego jak każde inne muszą być karane.
- 13.** Konieczne wydaje się także wzmocnienie instytucji publicznych, służb specjalnych, by lepiej budowały kompetencje swoich pracowników, którzy będą wykorzystywali technologie na rzecz obywateli. Świadomość społeczna na temat uprawnień służb państwowych, informacji, tego, co my możemy – jest dość istotna. Mechanizm składa się z dwóch elementów – jesteśmy coraz bardziej uzależnieni od techniki, a technika operacyjna pozwala łatwo realizować zadania. Najważniejsze jest budowanie świadomości tego, jak funkcjonuje nowoczesne technologicznie państwo.

PROBLEMY DEMOGRAFICZNE

14. My, obywatele – wyborcy musimy się domagać od rządzących stworzenia kompleksowego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnościami i osób starszych.

- Musimy wykorzystywać nowoczesne technologie tak, by wspierały osoby słabsze – to oznacza jednak, że wszyscy nauczymy się zasad dostępności (kierując się choćby wskazaniem Europejskiej Dyrektywy Dostępności z 2019 r.) Wszyscy – to znaczy także urzędnicy, sędziowie, szefowie instytucji publicznych, samorządowcy. Nowoczesne myślenie – to także myślenie o wielkości czcionki używanej w pismach, o zrozumiałości języka, o takim formatowaniu dokumentu, by był zrozumiały dla osoby z dysfunkcją wzroku (wymaga tego od instytucji publicznych przyjęta w tym roku Ustawa o dostępności cyfrowej)
- Sport powinien być dokładnie tak samo dostępny dla osób pełnosprawnych i z niepełnosprawnościami, z małych miast, wsi i dużych ośrodków miejskich.
- Samochód osobowy nie rozwiąże problemu transportu – zwłaszcza seniorów, osób z niepełnosprawnościami, chorujących. Transport oparty na samochodach osobowych przyczyni się do dalszej degradacji środowiska. Dlatego musimy stawiać na transport publiczny. Opinia publiczna powinna włączyć się w poważną debatę nad prawnymi rozwiązaniami w tej sprawie. One już są, wymagają poprawy – ale rozmowa o nich nadal nie zajmuje miejsca, na jakie ta sprawa zasługuje.

15. Musimy się nauczyć dzielić dobrem, jakim jest praca. Rozwój gospodarczy jest szansą, ale i zagrożeniem. Globalizacja gospodarki i nowe technologie zmieniły rynek pracy (choćby poprzez nowe zjawisko zatrudniania za pośrednictwem platform cyfrowych). Tym trudniej o ochronę pracowników, jaką daje zatrudnienie na umowę o pracę. A to przecież fundament bezpiecznego życia w demokratycznym społeczeństwie. W Polsce jednak zbyt dużo osób nie jest chronionych: pracują „na czarno”, na umowy czasowe, umowy o dzieło. Nie mają prawa do urlopu, do zwolnień lekarskich, nie mogą planować przyszłości. Ich sytuacji nie poprawiają jednak ogólne rozważania ani samo analizowanie obowiązujących przepisów. Trzeba się zmierzyć ze szczególną sytuacją, w jakiej znajdują się prekariusze: m.in. osoby młode w tym młode kobiety-matki, osoby z niepełnosprawnościami i cudzoziemcy spoza Unii. M.in.

- Dla młodych niezwykle istotna jest pomoc przy zmianie miejsca zamieszkania.
- Sytuacja ludzi młodych na rynku pracy nie poprawi się też, jeśli szkoła będzie uczyć tylko umiejętności odtwórczych – a nie kreatywności, wspólnego rozwiązywania problemów.
- Polskie związki zawodowe muszą upominać się o sytuację migrantów, bo ich złe traktowanie psuje rynek pracy i pogarsza sytuację polskich pracowników.

16. Konieczne jest nowe myślenie o zdrowiu, ochronie zdrowia i wyzwaniach, jakie stawia nowa rzeczywistość.

- Nie wolno dalej lekceważyć problemu psychiatrii, w tym dramatycznej sytuacji psychiatrii dziecięcej w Polsce. Na całym świecie, nie tylko w Polsce, rośnie liczba dzieci cierpiących na zaburzenia psychiczne okresu rozwojowego coraz częściej.
- Kluczowe i ważne debaty dotyczące sumienia i wątpliwości wynikających z i wyznawanych wartości musimy prowadzić w duchu otwartości – ale też ze świadomością, że nie toczyśmy akademickich debat. Na rozwiązania w sprawie klauzuli sumienia w ochronie zdrowia czekają żywi ludzie .

- Szacuje się, że problem niepłodności dotyczy dziś na świecie co najmniej 10-15 proc. par, a wskaźnik ten gwałtownie rośnie. Pomoc państwa w leczeniu niepłodności musi być efektywna i dobrze zorganizowana a procedura in vitro – refundowana.
- Problemów bioetycznych wynikających z rozwoju medycyny nie da się rozwiązać bez woli politycznej podjęcia tych trudnych i dzielących środowisko polityczne tematów. Ale środowiska prawników, lekarzy i genetyków przygotowały już propozycje rozwiązań, można z nich korzystać (np. w sprawie testów i badań genetycznych).

17. Myślenie o otwartym społeczeństwie, w którym będziemy żyć, wymaga nowego podejścia do grup dotychczas ignorowanych.

- Polska przemienia się z kraju typowo emigracyjnego w państwo emigracyjno-imigracyjne, które może stać się atrakcyjnym miejscem zatrudnienia dla pewnych grup cudzoziemców.
- W Polsce co najmniej 30 tys. osób dotkniętych jest kryzysem bezdomności. Duża część z nich to osoby młode. Ich sytuacja wymaga interwencji państwa i wspólnoty: chodzi o młodych ludzi opuszczających placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej, ale też takich, którzy pochodzą z rodzin defaworyzowanych (np. dotkniętych przemocą, problemem alkoholowym, czy skrajnym ubóstwem).
- Podstawą efektywności programów romskich jest tworzenie dostosowanych programów kierowanych do poszczególnych społeczności. Programy ogólne, budowane ogólnie, bez konsultowania z mniejszością romską nie mogą efektywnie działać
- Osoby LGBT muszą mieć zapewnione pełne prawo do poszanowania życia rodzinnego i osobistego. Chodzi o m.in. o nowoczesne regulacje dotyczące uzgodnienia płci zgodnymi ze standardami międzynarodowymi i stworzenie możliwości zawierania związków osób tej samej płci. uregulowanie sytuacji prawnej dzieci pochodzących ze związków osób tej samej płci, urodzonych za granicą. rozszerzenie prawnej ochrony przed dyskryminacją poza obszar zatrudnienia i zwiększenie ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwami motywowanymi homofobią, bifobią i transfobią

EDUKACJA DEMOKRATYCZNA MŁODYCH

18. Stworzenie przestrzeni do dyskusji z młodzieżą to pierwszy i niezbędny krok do tego, by zwiększyć partycypację społeczną, a tym samym wzmocnić demokrację i zagwarantować lepszą realizację prawa. Musimy zastanowić się, jak stworzyć warunki do równoprawnej rozmowy – takiej, w której głos młodych zostanie wysłuchany i wzięty pod uwagę. Wielokrotnie w debacie publicznej pojawia się pytanie: „Gdzie są młodzi?”. Dlaczego tak niewiele z nich głosuje i udziela się społecznie? Pytanie to – w kontekście strajków uczniowskich i młodzieżowych strajków klimatycznym, aktywności młodych posłów, samorządowców, rad młodzieżowych – wydaje się dziś nie na miejscu. Młodzi wyborcy wiążą nadzieje z pierwszymi wyborami, w których mogą wziąć udział. Jednak z czasem zainteresowanie polityką i sferą publiczną spada, nie dlatego, że nie jest to dla nich istotne, ale z powodu rozczarowania brakiem spodziewanych efektów i zmian. Rolą szkoły i instytucji publicznych jest podtrzymanie ich zainteresowania i ułatwienie im korzystania z ich praw.

19. Prawa człowieka, dramat uchodźców, uzależnienia, efektywność drzew w oczyszczaniu powietrza...jak przekazywać tę wiedzę, żeby było to nie tylko zrozumiałe i ciekawe, ale też pobudzało młodych ludzi do działania? Powinniśmy zmierzać w stronę edukacji z użyciem performatywnych środków wyrazu: gier wideo i internetowych, performance, symulacji, spotkań, spektakli, debaty - które uczą, ale też pozwalają wcielić się w sytuację jednostki mierzącej się z problemem, rozwiązywać konflikty, rozpoznawać i nazywać emocje. Takie podejście wzmacnia też jedną z najważniejszych kompetencji społeczeństwa demokratycznego – empatię. Robiliśmy to wspólnie w czasie Kongresu: czasie symulacji postępowania przed sądem, przesłuchania na policji, uczyliśmy się, jak wykorzystywać gry w edukacji o prawach człowieka, sami uczyliśmy używać mediów społecznościowych i robić podcasty. Słuchaliśmy młodych.

20. Co jeszcze możemy zrobić oprócz aktywnego słuchania młodzieży? Musimy zadbać, żeby młodzi ludzie mieli zapewnione zdrowe warunki do rozwoju: zapewnić efektywne wsparcie psychologiczne i opiekę psychiatryczną, podejmować działania prewencyjne chroniące przed wykluczeniem społecznym i bezdomnością, a także walczyć z nierównym traktowaniem osób wchodzących na rynek pracy.

KRYZYS PRAWORZĄDNOŚCI

21. Potrzebujemy języka porozumienia, nie konfliktu. Musimy się nawzajem rozumieć, więc nie możemy posługiwać się językiem specjalistycznym (m.in. prawną odmianą polszczyzny.) Nie możemy też używać języka radykalnego, nacechowanego złością, bo taki język nie pozwala na wyjaśnianie sobie problemów, przed którymi stoimy, nie pozwala się zrozumieć i wspólnie szukać rozwiązań.

22. Jesteśmy różni, mamy różne potrzeby i poglądy – szanując się nawzajem wymkniemy się z pułapki „suwerena”. Pojęcia, które czyni nas częścią nierozróżnialnej masy, w imieniu której ma prawo się wypowiadać tylko większość sejmowa.

23. Przyznanie sobie prawa do różnienia się w debacie publicznej musi doprowadzić do odbudowy dobrej legislacji: parlamentarzysta nie może mieć 30 sekund na wypowiedź, ustawa nie może być przyjmowana w 2,5 godziny. Musimy wrócić do normalnego trybu prac w parlamencie, szanować opinie ekspertów legislatorów, przestrzegać regulaminów Sejmu i Senatu, poważnie traktować konsultacje społeczne. Inaczej nie da się powstrzymać procesu wymywania kompetencji z konstytucyjnie umocowanych instytucji. Dziś nie tylko sądom odbiera się niezależność. Sejm przestał być miejscem debaty – jest przedłużonym ramieniem rządu, a ośrodek decyzji znalazł się poza instytucjami publicznymi.

24. Praworządność w Polsce zależy w ogromnej mierze od bezstronności sądów. Sądy muszą pozostać niezależne, a sędziowie – skutecznie bronić swej niezawisłości. Sądy mają wynikający z Konstytucji i prawa europejskiego obowiązek sprawdzania niezależności własnej i innych sądów. Wyrok wydany przez sąd, który nie jest niezależny, narusza prawo.

25. Sędziowie stoją przed niezwykle trudną próbą – musimy ich wspierać, byśmy nie zostali sami, kiedy przyjdzie czas na nas - obywateli.

26. Mamy prawo i obowiązek protestować przeciw decyzjom i kolejnym projektom ograniczającym praworządność. Głos ludzi młodych może być tu decydujący - ale na to musimy wspólnie pracować. Nie wystarczy odgórne moralne pouczenie starszego pokolenia opatrzone wspomnieniami stanu wojennego z 1981. Tu też jest potrzebna rozmowa, uznanie stanowiska ludzi młodych, szukanie nowych form komunikacji – zgodnych z potrzebami młodej generacji.

27. Środowisko prawnicze powinno pracować nad standardami tego, co mogą czynić sędziowie, których niezawisłość jest atakowana. Powinno też myśleć nad rozwiązaniami systemowymi, które pozwolą przywrócić normalność. Może to być np. nowa ustawa dostosowująca skład Krajowej Rady Sądownictwa do standardów określonych w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 listopada 2019 r. oraz reforma obu nowych izb Sądu Najwyższego. Jeśli nawet działania Senatu w tej sprawie nie odniosą skutku, to na pewno zwiększą świadomość prawną.

28. Zarazem niezbędna jest praca nad poprawieniem zaufania społecznego do wymiaru sprawiedliwości. Najlepiej sprzyjają temu orzeczenia transparentne i zrozumiałe dla opinii publicznej.

29. Sędziowie powinni pogłębiać wiedzę co do stosowania prawa UE. Chodzi m.in. o zapewnienie efektywnej ochrony konsumentów w sposób określony w prawie UE i orzecznictwie TSUE. Warto uwzględnić nowoczesną, międzynarodową edukację, która pozwoliłaby też na stałą wymianę dobrych praktyk przedstawicieli zawodów prawniczych. Strona społeczna powinna mieć większy wpływ na kształtowanie prawa.

30. Pilnej poprawy wymagają postępowania sądowe dotyczące dzieci w sądach rodzinnych. Ten problem dotyka coraz większej liczby rodzin, a przewlekłość postępowań w życiu dzieci liczy się inaczej niż np. w sprawach administracyjnych czy finansowych. Ekspertki mnożą listę problemów do rozwiązania w sądach rodzinnych – najwyższa pora zacząć je rozwiązywać.

31. Systemowym problemem jest też sposób stosowania przez sądy tymczasowych aresztów. To także dotyczy ludzi i ma wpływ na to, jak postrzegają wymiar sprawiedliwości. Problemem są tortury i sposób traktowania po zatrzymaniu. Rozmowa na ten temat, uwrażliwienie współobywateli na prawa osób pozbawionych wolności pozwoli wzmocnić fundamenty, na których odbudowywać będziemy praworządność w Polsce.

PRAWA CZŁOWIEKA 2035

PIĘĆ WYZWAŃ I PIĘĆ DROGOWSKAZÓW

- **Apeluję do polityków – nie tego czy innego rządu, co chciałbym bardzo mocno podkreślić, ale wszystkich, bo problem braku strategicznego podejścia to problem towarzyszący Polsce od lat.**
- **Apeluję do kandydatów na prezydenta, których osobiście lub w osobach przedstawicieli mieliśmy zaszczyt tu gościć na Kongresie Praw Obywatelskich.**
- **Popatrzmy w przyszłość. Zobaczmy co naprawdę jest ważne. I przygotujmy się na to. Zanim będzie za późno.**

Moja praca i odpowiedzialność to bronienie praw obywateli. Bronienie praw ludzi. Na co dzień. Często oznacza to reagowanie na niesprawiedliwość, krzywdę, interwencje, wystąpienia.

Rolę rzecznika widzę też jednak na innym poziomie. Dlatego tu dziś stoję i dlatego pozwalam sobie powiedzieć o tym, co bardzo mnie martwi.

Nie jestem politykiem, ale to w bieżącym stylu prowadzenia polityki widzę ogromne zagrożenie dla praw obywateli. Martwi mnie to, jak daleko jest dziś cała machina zarządzania państwem od zapewnienia obywatelom prawa do bezpiecznej przyszłości.

Martwi mnie to, że cały dyskurs polityczny i medialny, tonie dziś w personalnych atakach, partyjnych „przekazach dnia”, aferach, wzajemnych oskarżeniach, codziennym ping-pongu między kilkoma obozami politycznymi. Ping-pongu, z którego rzadko kiedy wynika coś dobrego, jeśli chodzi o kształtowanie naszej przyszłości.

To nie o tym powinna być polityka. Nie o tym jest misja rządu państwem. Stoimy na progu ogromnych wyzwań cywilizacyjnych. Od nas zależy jak do nich podejmiemy oraz czy stworzymy strategię dalszego rozwoju naszego kraju oraz kontynentu.

Bo polityka to odpowiedzialność. Tymczasem, poważne problemy i wyzwania, które w perspektywie lat będą wpływać na codzienne życie nas wszystkich, obywateli, są gdzieś poza dyskursem publicznym. Nie mamy jako państwo debaty strategicznej, nie mamy sztabów kryzysowych, nie szukamy rozwiązań na nadciągające potężne zagrożenia. Szukamy rozwiązań, które mają uchronić nasz dobrostan „tu i teraz”, bo przecież później „jakoś to będzie”, „po nas choćby potop” albo „niech się martwią następcy”.

Dlatego stoję tu dziś, i w imieniu obywateli, pozwalam sobie przypomnieć politykom – ludziom, którzy odpowiadają za zarządzanie tym państwem: wyzwania i Wasze zadania są gdzieś indziej. Nie w studio TV. Nie w kolejnej kampanii wyborczej. Ale w perspektywie najbliższych 15-20 lat. I w programie, który trzeba mieć na te 15-20 lat.

Obywatele tego kraju mają prawo do tego, żeby reprezentujący ich politycy wykonali pracę, którą im powierzono: zapewnili ludziom i państwu bezpieczeństwo. A temu bezpieczeństwu – o tym dyskutowaliśmy w czasie Kongresu - zagraża dziś szereg potężnych zjawisk.

Kryzys klimatyczny, który nie jest odległym problemem oceanów i zagranicznych mówców ONZ, ale już dziś przekłada się na zdrowie naszych dzieci, naszą przyrodę, naszą długość życia.

Nieubłagana demografia, która już wkrótce postawi miliony Polaków przed wyzwaniem samotnej starości lub samodzielnej opieki nad starszymi rodzicami, dla których państwo nie ma rozwiązań (albo ma takie, które nie są zgodne ze standardami praw człowieka).

To jest wyzwanie dialogu pokoleń...

Mamy prawo do czystego powietrza. Mamy prawo do godności na starość. Mamy prawo do ochrony zdrowia. Mamy prawo do edukacji. To nie są prawa właściwe dla elektoratu jednej czy drugiej partii. Tu nie ma podziałów, kłótni. To prawa, które mamy wszyscy. I są ważniejsze niż codzienne spory. Wszyscy, niezależnie od poglądów, oddychamy dziś w Polsce fatalnym powietrzem. Wszystkich nas czeka starość. Wszystkim nam zależy na dobrej edukacji naszych dzieci i wnuków.

Wszyscy razem musimy się zmobilizować i coś z tym zrobić.

Ogromną rolę mają tu także media. Klimat i demografia nie jest dziś tematem na paski. To zagrożenie spowodowane błyskawicznym rozwojem technologicznym też nie pojawia się na tych paskach. A nie to, co czasami definiuje się jak news, coś o czym tak naprawdę za 2-3 dni nawet nie pamiętamy. A planeta cały czas się zmienia.

Widzę 5 wyzwań i 5 drogowskazów, które mogą nam pomóc przygotować się do tej ciężkiej drogi.

Posłużę się przykładem kolokwialnym, ale dobrze oddaje problem, w jakim się dziś znaleźliśmy. Każdy z nas robił w domu remont. Zatrudniając ekipę remontową, oczekujemy od jej szefa, że będzie miał jakiś plan. Zaplanuje prace tak, by sprostały wyzwaniom, zarządzi budżetem, przygotuje plan wnętrza i zajmie się wykonaniem pracy, tak, żeby na koniec powstał oczekiwany efekt. No właśnie. Tego samego powinniśmy oczekiwać od liderów. Od polityków. Urzędników. Ludzi, których pracą jest zapewnienie obywatelom praw do godnego życia.

Czy mamy poczucie, że ktoś ma dziś plan? Na 2030, 2035, 2050?

Kiedy się posłucha ich ostatnich wypowiedzi, to nie. Rok 2035 to wbrew pozorom nie jest odległa perspektywa. Już teraz możemy pokusić się na refleksję, jak będzie zmieniała się rzeczywistość, jakie trendy rozwojowe będziemy obserwowali. Warto się zastanowić, co robiliśmy 15 lat temu, w 2004 r. Okaże się, że każdy z nas jest w stanie przypomnieć sobie różne wydarzenia, a także, że przecież 15 lat temu było „przed chwilą”. Wyobraźmy sobie więc kolejne 15 lat. Jakie mamy wyzwania To jest moja perspektywa. Wynikająca z pracy w Biurze Rzecznika, rozmów tu, z Państwem, z lektury skarg od obywateli. Może właściwa, może nie. Można się z nią nie zgodzić. Ale apeluję: oderwijmy się od perspektywy “dziś i jutro”. Popatrzmy 15 lat do przodu. Zastanówmy się, przed jakimi wyzwaniami stoimy oraz jak możemy sobie z nimi poradzić. Jak może nam w tym pomóc Konstytucja oraz standardy praw człowieka.

PIĘĆ WYZWAŃ

ZMIANA KLIMATU TO FAKT NAUKOWY

Trudno z nim polemizować, obserwując wysychające Wodospady Wiktorii czy topniejące lodowce. Podwyższenie średniej temperatury na naszej planecie będzie powodowało zmiany społeczne, zagrożenie życia i zdrowia oraz masowe migracje. Prof. Philip Alston, specjalny sprawozdawca ONZ ds. Praw Człowieka i Skrajnego Ubóstwa który jest gościem Kongresu, sformułował pogląd, że będziemy coraz bardziej doświadczać tzw. apartheidu klimatycznego – wykluczenia biedniejszych mieszkańców planety z możliwości uchronienia się przed konsekwencjami zmiany klimatu. Bo bogatsi będą mieli różne możliwości poradzenia sobie z kryzysem.

Zmiana klimatu wpływać będzie zatem na nasze dyskusje o prawie człowieka nie tylko do czystego środowiska, ale wręcz przeżycia. To jest także odpowiedzialność za przyszłe pokolenia.

Zastanówmy się, co nas czeka. Czy będziemy mieli black out w Polsce? Czy w woj. łódzkim zabraknie wody? Czy huragany będą nawiedzać polskie lasy regularnie i niszczyć je tak jak w Rytlu?

NOWE TECHNOLOGIE UŁATWIAJĄ NAM ŻYCIE ORAZ PRZYCZYNIAJĄ SIĘ DO ROZWOJU CYWILIZACYJNEGO

Algorytmy i sztuczna inteligencja stają się naszą codziennością. W kontekście praw człowieka nowe technologie przynoszą także zagrożenie – ze strony państw oraz wielkich korporacji.

Ułatwienie komunikacji oraz wyborów konsumenckich uwodzi. Przekazujemy nasze dane, mamy coraz mniejszą kontrolę nad nimi, a jednocześnie poddajemy się coraz większej manipulacji.

Powstaje pytanie czy jesteśmy w stanie się zatrzymać, czy tworzenie „społeczeństwa nadzorowanego” to autostrada tylko w jednym kierunku. Jeśli nie uświadomimy sobie zagrożeń związanych z coraz większą kontrolą nad naszym życiem, to tworzymy przestrzeń do ograniczania praw i wolności politycznych i świadomych wyborów.

Czy już za kilka lat – wzorem Chin – wprowadzimy system zbierania punktów przez obywateli przez całe życie, dzięki czemu tym najbardziej zasłużonym stworzymy dostęp do lepszych szkół i do pracy. A może wybudujemy wieże – wzorem Hongkongu, które pozwalać będą na identyfikację biometryczną wszystkich mieszkańców miast, w tym także uczestników demonstracji?

A może wzorem Rosji wprowadzimy suwerenny internet, nasz własny, polski, patriotyczny i narodowy oraz nałożymy na dostawców obowiązek instalowania specjalnych nakładek pozwalających na kontrolowanie naszej działalności i blokowanie stron?

PROBLEMY DEMOGRAFICZNE BĘDĄ NARASTAĆ ZE WZGLĘDU NA STARZENIE SIĘ SPOŁECZEŃSTW EUROPEJSKICH

Wydłuża się czas życia, co oczywiście nie jest złą informacją. Ale czy starość dla wszystkich będzie radosna? Czy będziemy w stanie rozwiązać problemy z zapewnieniem godnej opieki dla osób starszych, czy frustrację spowodowaną niskimi emeryturami (szczególnie w przypadku braku kompleksowej reformy systemu).

Czy emigracje zarobkowe i otwarte granice powodują także zanikanie więzi solidarności międzypokoleniowej?

Konsekwencją starzenia się społeczeństwa będzie wzrost nakładów na służbę zdrowia i usługi pielęgnacyjne. Jednocześnie towarzyszyć temu będą zwiększone oczekiwania społeczne ze względu na rozwój medycyny. No bo skoro medycyna oferuje określone rozwiązanie, to dlaczego państwo ma mi tego nie zapewnić? Wreszcie wyzwaniem to konsekwencje migracji – stopniowe tworzenie się w Polsce społeczeństwa wielokulturowego oraz ewentualne konflikty społeczne na tym tle w sytuacji kryzysu gospodarczego. Czy nasze społeczeństwo jest na to gotowe? Czy jak Korea Południowa i Japonia będziemy mieć problemy z samobójstwami ludzi starszych. Czy czeka nas bunt młodych, którzy nie będą chcieli finansować kosztownych operacji ludziom starszym?

EDUKACJA OBYWATELSKA. MŁODZI I STARZY

Obserwujemy coraz większy rozdźwięk między światem młodzieży a światem osób starszych, co wpływa na poziom zrozumienia wartości demokratycznych. Wynika to z innych doświadczeń pokoleniowych i historycznych, ale także innych sposobów korzystania z mediów, internetu oraz komunikowania się. Kilka sesji w czasie Kongresu było temu poświęconych.

Skutkiem jest kryzys autorytetów oraz zrozumienia dla znaczenia obywatelstwa jako członkostwa we wspólnocie politycznej. Nie dbamy o to, co może nam się wydawać naturalne, tak jak nie dostrzegamy powietrza, kiedy nim oddychamy. Ten rozdźwięk może spowodować zagrożenie dla demokracji, wpływać na emocjonalny charakter codziennej polityki oraz na wzrost postaw ksenofobicznych i nacjonalistycznych oraz populizmów.

O tym mówiła Olga Tokarczuk w Wykładzie Noblowskim: „Zamiast usłyszeć harmonię świata, usłyszeliśmy kakofonię dźwięków, szum nie do zniesienia, w którym rozpaczliwie próbujemy dosłuchać się jakiejś najcichszej melodii, najsłabszego chociaż rytmu. Parafraza szekspirowskiego cytatu jak nigdy pasuje dzisiaj do tej kakofonicznej rzeczywistości: internet to coraz częściej opowieść idioty pełna wściekłości i wrzasku”.

DEMOKRACJA, PRAWA CZŁOWIEKA I PRAWORZĄDNOŚĆ STANOWIĄ - OD CZASÓW II WOJNY ŚWIATOWEJ - TRIADĘ DEFINIUJĄCĄ ROZWÓJ PAŃSTW W SFERZE ATLANTYCKIEJ

Ale obecnie w Polsce przeżywamy kryzys praworządności. On się szybko nie skończy. Będzie kształtował naszą rzeczywistość jeszcze przez długie lata, ze względu na już dokonane zmiany, ale także niską świadomość prawną społeczeństwa.

Będzie powodował zwiększone zagrożenie korupcją oraz marnotrawienie naszych szans rozwojowych. Jego skutkiem będzie także rosnące poczucie niesprawiedliwości oraz zagrożenia dla praw mniejszości.

Według badaczy międzynarodowych z IDEA wciąż 43% państw na świecie ma wysoki poziom korupcji. Czy chcemy do nich dołączyć, czy być jak Norwegia, Szwecja, Dania, Holandia – państwa o największym poziomie praworządności? Musimy cały czas podlewać roślinkę zaufania do prawa, państwa i instytucji. Jeśli nie uchronimy jej od chwastów oraz nadmiernego światła, to nie wyrośnie piękny dąb, tylko uschnie.

W świetle tych wyzwań powstaje pytanie co można zrobić oraz jaką mamy receptę dla Polski.

Moim zdaniem nie jesteśmy w stanie zapobiec wszystkim zmianom. Nie jesteśmy w stanie wszystkiego – ze szczegółami – przewidzieć. Ale możemy sobie zdać sprawę z trendów społecznych i politycznych oraz następnie wziąć na siebie odpowiedzialność.

Możemy kształtować debatę w kraju oraz za granicą. Co więcej, możemy być liderami zmian na całym globie. Nikt nie będzie nam mógł później powiedzieć „gdzie była Polska, kiedy”, „gdzie my byliśmy, kiedy...”. Potrzebne są jednak do tego drogowskazy, którymi powinniśmy się kierować, dzięki którym możemy wypracować narzędzia i rozwiązywać problemy.

PIĘĆ DROGOWSKAZÓW

PIERWSZY: ZAUFANIE DO KOMPETENCJI, WIEDZY I NAUKI

To z Polski pochodzili Mikołaj Kopernik, Maria Skłodowska-Curie, Rafał Lemkin. To z Polski pochodzi Olga Malinkiewicz, odkrywczyni perowskitów i ich zastosowania do produkowania energii solarnej.

Doceniajmy rolę nauki, wykształcenia oraz umiejętności diagnozowania i rozwiązywania problemów społecznych, zdrowotnych, demograficznych i prawnych. Nie dajmy się zwieść pseudonauce. Nie dajmy się zwieść tym, którzy lekceważą znaczenie liczby napisanych artykułów, książek i cytowań. Bez nauki nie jesteśmy w stanie podejmować racjonalnych, strategicznych i przemyślanych decyzji.

Trzeba szukać połączenia między nauką a światem polityki. Trzeba rozliczać polityków z tego, czy znają fakty, czy korzystają z wiedzy ekspertów, czy budują zaplecze merytoryczne dla swoich działań.

Co robimy, jak nas boli ząb? Nie idziemy do kowala. Zaufajmy naukowcom. Szanujmy ich pracę oraz to co mają nam do powiedzenia.

DRUGI: WSPÓLNOTOWOŚĆ

Konstytucja RP stanowi, że Rzeczpospolita jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Z kolei Traktaty Europejskie stanowią, że Unia Europejska jest wspólnotą wszystkich obywateli państw członkowskich UE.

Dbłość o dobro wspólne oznacza staranność w realizacji interesu publicznego, ale także kierowanie się zasadą zrównoważonego rozwoju. To przekłada się na konkretne wyzwania cywilizacyjne.

Starzenie się społeczeństwa jest bowiem wyzwaniem dla młodego pokolenia w kontekście zapewnienia i sfinansowania odpowiedniej opieki i zabezpieczenia społecznego.

Bez wspólnotowości trudno także stworzyć akceptację dla różnorodności, która jest konsekwencją rozwoju społeczeństwa, różnych modeli życia oraz migracji. Bez wspólnotowości nie można również tworzyć równych szans rozwoju dla wszystkich, niezależnie od tego, gdzie się urodzili. Wspólnotowość także tworzy przestrzeń dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz poszukiwania rozwiązań określonych problemów w wyniku oddolnej energii społecznej.

Uczestnicy i uczestniczki tego Kongresu są najlepszym dowodem na to, ile państwo zawdzięcza swoim obywatelom.

Największym świętem obywatelskim w Polsce jest Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Według CBOS 83% obywateli ufa Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy. Czy nie jest to najlepszy przykład dlaczego wspólnotowość i działalność społeczeństwa obywatelskiego jest ważna?

TRZECI: INTEGRACJA EUROPEJSKA

Polska nie jest w stanie sobie sama poradzić z problemami globalnymi. Polska powinna nie tylko wypełniać zalecenia, wdrażać rekomendacje i prawo europejskie, ale wręcz powinna nadawać ton dyskusji w UE oraz na całym globie.

Mamy ludzi, mamy potencjał. Zależy to tylko od nas oraz od naszych liderów. Dla przykładu polskie dziedzictwo „Solidarności” może stać się agendą „solidarności klimatycznej”, jak niedawno to postulował w Gdańsku Lech Wałęsa.

Polska musi współpracować z sąsiadami, kierować się interesem europejskim oraz zasadą lojalności, a nie egoizmem narodowym. Jednocześnie może wymagać tego samego od innych państw członkowskich.

Integracja europejska to także dbałość o relacje transatlantyckie i przywrócenia znaczenia sojuszu wokół demokracji i praw człowieka, który istnieje od II wojny światowej. Bo jeśli mówimy o największych globalnych zagrożeniach dla praw człowieka to sytuują się one w imperialnych ambicjach Chin.

Musimy zatem powiedzieć: Nie pytaj się, co Unia Europejska może zrobić dla Ciebie. Spytaj się, co Ty możesz zrobić dla Unii.

CZWARTY: SŁUŻBA PAŃSTWU

Oznacza to docenienie instytucji oraz urzędów, nastawienie na rozwój kompetencji urzędników, a także podkreślenie znaczenia dokonanych wyborów osobistych służenia przez całe życie państwu, służenia Ojczyźnie, przysięgania na Konstytucję.

To jest także nowoczesny duch patriotyzmu - służenie każdego dnia państwu oraz realizacja misji publicznej – jako nauczyciel, urzędnik, policjant, dyplomata, funkcjonariusz służb specjalnych, prokurator czy sędzia.

Służba państwu to także umiejętność słuchania obywateli i tworzenie nowoczesnych mechanizmów partycypacji demokratycznej. Jednocześnie to silne państwo oraz silna Unia Europejska – dzięki swoim urzędnikom - są w stanie skutecznie przeciwstawić się globalnym interesom wielkich korporacji.

Inaczej się nie da.

Żebyśmy mogli zrozumieć, jak ważna i niedoceniana jest służba publiczna, zacytuję fragment wywiadu prokuratora Mariusza Krasonia dla Dużego Formatu.

"Jestem prokuratorem, nie politykiem, wybrałem ten zawód, bo jasno określa moje zadania: mam stać po stronie pokrzywdzonego. [...] To [...] jest cholernie trudna praca. Niech pani sobie wyobrazi, że ma czteroletnią córkę i jedzie do dziecka w tym wieku. Ojciec rozbił mu młotkiem głowę i musi pani przeprowadzić oględziny i być na sekcji zwłok. Policja, w sytuacjach kryzysowych, korzysta z psychologa, prokuratorom nikt tego nie zapewnił. Jeden radzi sobie, uprawiając sport, drugi wypije kielicha. Alkoholizm, depresja, porozwalane związki – to nasze realia. Czasem ludzie mówią, że nie mamy uczuć, zachowujemy się jak roboty. Ale inaczej się nie da. Kiedyś pojechałem na wypadek, w którym zginęła czteroosobowa rodzina. Zaglądam do samochodu, dzwoni telefon. Szukam po kieszeniach, to nie mój kierowcy. Poczulem, że nogi mam jak z waty. Dlatego, żeby czynność wykonać, trzeba jechać jak automat. Potem, już w domu, zdarza się, że człowiek ryczy".

PIĄTY: EDUKACJA

To najlepsza inwestycja w przyszłość, największy sposób okazania, że zależy nam na przyszłych pokoleniach oraz ich dobrobycie.

Edukacja to inwestycja w kapitał społeczny oraz metoda kształcenie pokoleń przyszłych dojrzałych obywateli, którzy będą w stanie wziąć odpowiedzialność za kształt wspólnoty – lokalnej, narodowej, europejskiej czy globalnej.

Edukacja to także sposób na przeciwstawienie się populizmowi oraz wyrównywania nierówności w społeczeństwie, a także na tworzenie akceptacji dla społeczeństwa wielokulturowego. Jeśli szukamy potwierdzenia na te tezy, to spójrzmy na to, kto tworzy rząd w Finlandii - państwie uznawanym za modelowe, jeśli chodzi o system oświaty. Nie bez przyczyny właśnie z Finlandii pochodzi 34-letnia Sanna Marin.

2035 ROK JUŻ ZA CHWILĘ

Jeśli zmarnujemy najbliższe 15 lat na codzienne polityczne utarczki i rozgrywki personalne, to może już nie być odwrotu, jeśli chodzi o wzrost autorytaryzmów, siły globalnych korporacji, wykorzystywania nowych technologii do kontrolowania naszego życia, czy zmianę klimatu.

O prawach człowieka nie można mówić w oderwaniu od życia społecznego i politycznego. Doktryna praw człowieka nie oferuje gotowych rozwiązań. One zależą od polityki. Ale spojrzenie na politykę przez pryzmat wyzwań rozwojowych pokazuje nam, że prawa człowieka i wartości konstytucyjne mogą okazać się przydatne.

W skomplikowanym i trudnym do zrozumienia świecie, o którym mówiła Olga Tokarczuk w mowie noblowskiej, mogą stanowić punkt oparcia oraz wyznacznik standardu, jeśli tylko traktuje się je poważnie, jeśli rzeczywiście zastanawiamy się co z nich wynika dla naszego życia. Wskazane przez mnie drogowskazy mogą nam pomóc w odnalezieniu się na tej trudnej drodze mierzenia się z wyzwaniami cywilizacyjnymi.

Apeluję do polityków – nie tego czy innego rządu, co chciałbym bardzo mocno podkreślić, ale wszystkich, bo problem braku strategicznego podejścia to problem towarzyszący Polsce od lat. Apeluję do kandydatów na prezydenta, których osobiście lub w osobach przedstawicieli mieliśmy zaszczyt tu gościć na Kongresie Praw Obywatelskich.

Zastanówcie się nad wyzwaniami cywilizacyjnymi stojącymi przed Polską. Popatrzmy w przyszłość. Zobaczymy co naprawdę jest ważne. I przygotujmy się na to. Zanim będzie za późno.

TABLE OF CONTENTS

COLLECTED RECOMMENDATIONS FROM
CONGRESSES ON HUMAN RIGHTS

03

Recommendations form I Congress on
Human Rights
8-9 December 2017

11

Recommendations form II Congress on
Human Rights
14-15 December 2018

17

Recommendations form III Congress on
Human Rights
13-14 December 2019

23

HUMAN RIGHTS 2035 – five challenges and five
signposts - speech delivered by the Commissioner
Adam Bodnar at the III CHR

I CHR

LAW VS. KNOWLEDGE AND EDUCATION

EDUCATION

- 1.** We have to teach and learn about human rights and civil rights from an early age, and not only in weekly general-education classes with class tutors. It is important to explain the possibilities of practical application of knowledge in the area of human rights. For example, knowledge about human life and body, about people's needs and possibilities should not be presented in separation from related human rights.
- 2.** In order to improve communication pertaining to human rights, we need to use a language that is free from prejudice. That language should be clear and preferably related to specific examples and stories of particular individuals - to show a usable (practical) nature of human rights.
- 3.** Civic education is not only a task to be implemented by schools but also by representatives of the civil society. What is important is the education of teachers as such, so that they can continuously develop and search for new methods of communicating with youth (in our times, democracy does not perceive young people as partners, does not address any messages to them, does not see what is important to them. It treats them as passive recipients of decisions rather than as not new, active leaders of the future, who have their aspirations). It is also a good idea to involve publicly known persons in social campaigns as they may attract the attention of those who, on daily basis, are not interested in the subject of civil rights.
- 4.** Education should make us more sensitive to the rights of other persons (especially the rights of those who are underprivileged). We should all learn more about anti-discrimination law. That recommendation applies also to judges and professional proxies who represent discriminated persons.
- 5.** Persons performing professions in which they can meet victims of domestic violence must learn how to prevent and detect acts of such violence and get familiar with the topic of equality of men and women. Their process of education must make it possible for them to understand the needs and rights of victims of violence, and how to prevent secondary victimization and to limit its influence on children.

6. Support is needed for sexual education transferring knowledge about assertive behaviours as well as knowledge about accepting and understanding one's own sexuality; expressing feelings, building relationships based on responsibility and love, as well as about preventing unwanted pregnancy and sexually transmitted diseases.
7. Social inclusion of migrants requires educational measures addressed to them, but also anti-discrimination education targeted at all pupils and students in the country.

ASSISTANCE IN DIFFICULT SITUATIONS, INCLUDING LEGAL AID

8. Let us start with the improvement of the act on free legal aid, that has been in force for two years. Its amendments should go beyond what is proposed by the President. The only criterion making a person eligible for free of charge legal aid should be his/her income. What needs to be determined is the method for its effective verification.
9. What is also needed is family or psychological counselling (exercising one's rights is not limited to legal acts only) –this type of support is not provided by lawyers but by non-governmental institutions.
10. What is essential is legal support for non-governmental organizations operating on the local level. It is worth exchanging experiences between them. It is worth showing NGOs that such exchange is of mutual benefit.

LAW AND THE SYSTEM OF JUSTICE

THE RIGHT TO DEFENCE

11. Currently, at the stage of preparatory proceedings, the contact of the attorney with the detained person is practically impossible. It is, therefore, necessary to guarantee this right.
12. More emphasis should be placed on informing participants of various proceedings about their rights.

13. Legal counsellors also indicate that in practice, what is hindered is access to court case files. Especially in cases of temporary detention, there is no access to the entire scope of evidence. "The practice is that we meet prosecutors who admit they would make all the files available willingly but they do not have them. The court cannot handover files without prosecutor's consent. Regulations exist on one hand. Yet, on the other, there is a period of several days or weeks before those regulations are enforced. Therefore, there is no equality of arms".

14. . It is necessary to ensure that proposed changes to the procedural law do not result, in case of indictment or suspicion, in the concerned person's actual elimination from normal life. In such a case, there would be no control over the actions of the prosecutors and no limit of the duration of preparatory proceedings (should there be no possibility to appeal to a court for it to control whether there are real grounds for considering someone a suspect?).

15. In order to exercise civil rights, especially those concerning protection of privacy, freedom of expression and the right to live in a safe country, there is a need to urgently regulate the principles of supervising services that combat criminal acts and gather various data for that purpose (including personal data).

RIGHT TO A FAIR TRIAL

16. Courts must operate in a transparent and understandable manner. Judges should not only focus on "resolving cases" and striving to get promoted, but also on better communication with all parties to judicial proceedings.

17. On the central level, the judicial authorities in Poland should be formed in such a way as to operate in a more open way (the idea is to allow citizens to monitor and observe everyday work of courts).

18. Courts should organize annual meetings during which citizens could learn about the issues judges deal with.

19. Judges should also learn how to respond to negative behaviours of representatives of their professional group. Disciplinary proceedings should be initiated in case of judges whose behaviour is questionable, because even single incidents may throw a negative light on the whole judicial community.

20. One should not cease efforts to fight for common constitutional values, including the independence of the judiciary. In order to defend democracy whose indispensable element is a system of courts free from political influences, engagement, passion and civil courage of every citizen is needed.

21. Judges should repay their debt towards citizens by exhibiting courage in impartial resolution of court cases, especially in the current difficult period when politicians are trying to affect their independence (even if there were no written the Constitution, there should be something in judges' minds that we can call a constitutional way of thinking in terms of civil guarantees, human and civil rights and freedoms). In turn, we as citizens should have courage to defend constitutional values which comprise an independent judicial system.

MORE RIGHTS

22. We should strengthen measures for legal protection against discrimination given that the Constitution prohibits discrimination on any grounds. Protection against all forms of discrimination should be of the same significance.

23. The draft act on the protection of personal data, developed by the Ministry of Digitization (version of October 2017) requires further discussion as the proposed solutions concerning the personal data protection authority, to be established in the future, do not guarantee independence.

24. What is missing in the Constitution is the citizens' right of access to the Internet and social media (recently recognized by American courts). Internet is such an important social space that the right of access to this medium should be widely approved. Universal access to information and the possibility to disseminate it should, however, be regulated in a proportionate manner, without infringing other rights.

HEALTH, WORK, HOME

HEALTH

25. Physicians' education should place more emphasis on patients' rights.

26. We need to introduce and promote standard consent forms for medical procedures. The key component of such forms should be a thorough and clear explanation of the procedure, including possible negative effects.

27. It is necessary for the state to provide support to family carers, with particular consideration of those who take care of ill persons without a certificate indicating a degree of disability (the Congress indicated the need to introduce a family carer's card, thanks to which such a person could, among others, get quicker access to medical assistance).

28. The development of genetics keeps posing new bioethical challenges. We need a legislative act on conducting genetic tests, that would appropriately protect the rights of examined persons as well as those to whom the test results may relate (including relatives of the persons whose genetic material is examined). We need to make an effort to universally educate people in the field of genetic tests (nowadays patients fail to understand a lot of information presented by doctors).

29. We have to introduce a community-based model of protection of mental health. It is the best model for providing psychiatric care to persons in crisis, with the assistance offered close to their homes, without closing patients in psychiatric hospitals.

30. It is important to support the initiatives of people who have experienced mental crisis and those who suffer from mental diseases. We need to learn what important roles such persons can play: member of a self-help group, phone consultant, social activist, friend, family member enjoying full rights, companion in the treatment process.

31. The institution of incapacitation should be abolished and replaced by a flexible system of support provision.

32. Elderly persons need to have the right to age at home, in their place of residence; their right to autonomous decision-making must be guaranteed. It is necessary to take comprehensive, coordinated actions that take individual needs of senior persons into account, with the aim to offer an alternative to their stay in a residential home. Central and local authorities as well as social institutions and organizations that deal with the rights of senior persons have the obligation to work on this issue.

WORK

33. The state is vested with the task to take measures to increase the social dimension of work and prevent objectification of employees. Without that it will be impossible to increase the innovativeness of the Polish economy.

34. When reforming the labour law it seems necessary to return to the idea of a work establishment constituting a community of people. Barriers that need to be eliminated also include low salaries as well as a dominating-style method of managing employees.

35. It is essential to modify the retirement pensions system and to extend the period of professional career. Demographic processes may result in the reduction in the size of retirement pensions already in the foreseeable future. They may also pose a threat to the possibility of financing the increasing pension expenses. Changes must be comprehensive in nature and relate both to the structure of the retirement pension system (new pillars) as well as its individual parameters (insurance period, retirement age). The feasibility of such changes must be established in the course of the social debate.

THE RIGHT TO HOUSING

- 36.** The state must consistently implement programmes in the field of cheap residential housing. Without a sufficient number of apartments it will be impossible to strike a balance between the protection of rights of apartment owners (landlords) and tenants.
- 37.** Further work is required on the thorough amendment of the act on the protection of tenants' rights, including on making sure that municipalities have more flexibility in managing their pool of council flats.
- 38.** Losing job abroad may easily lead to homelessness. The problem of homelessness of Poles abroad needs to be tackled systemically and not incidentally. We need to press for changes in the community law (EU) and stay in continuous and close contact with Poles 'on site' who are directly affected by that problem. We also need to increase resources to support the activity of street-workers as well as Polish non-governmental organizations operating 'on site', to increase the number of Polish consular staff in EU countries and create 'Polish homes' for homeless Poles abroad.

ENVIRONMENTAL PROTECTION (PARTICIPATION, CONSULTATIONS, PROCEDURES).

- 39.** Investment projects arduous for local communities, developed close to residential areas are a growing problem. People have the right to express their opinions in such cases but sometimes they fail to do so as they are not aware of their rights. We need to learn to exercise rights stemming from the Aarhus Convention (which guarantees access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters). Public authorities should apply the provisions of the Aarhus Convention directly.
- 40.** Regulations should be changed so that approvals for forest management are granted in the form of an administrative decision, which would give environmental organisations a chance to challenge such decisions. Forest management cannot be perceived as the internal matter of the forest owner only, as a forest is a common good (cf. ruling of the Supreme Administrative Court of 7 October 2017, ref. II OSK 2336/17).

PERSONS DEPRIVED OF FREEDOM

-
- 41.** We have to make sure that effective mechanisms are implemented to prevent the use of torture in detention places.
- 42.** Detainees need to have access to a defendant from the very beginning of the proceedings. It applies, in particular, to persons who cannot afford a defendant of their own choice. What is needed is a system of comprehensive medical examinations of every detained person. The right to immediately notify a third person of the fact of detention must be guaranteed.
- 43.** We cannot tolerate behaviour that may be indicative of the use of torture – therefore, we need social education.
- 44.** The law must clearly set out what the crime of torture is (at present, the Polish law only uses that concept in relation to prisoners of war). No situation may justify the use of torture.
- 45.** If cases of torture are identified, parliamentary oversight should be introduced over the operation of services within whose scope of competence such situations occurred. It is an effective method of exerting influence on persons supervising detention centres and an important element of education (also education of persons responsible for creating new laws).
- 46.** We need to introduce an effective system for identifying torture victims among foreigners seeking international protection in Poland. We can see that persons who suffered torture in their countries of origin are still sent to guarded centres for migrants in Poland. This procedure is inconsistent with the Polish law. Placing such persons in detention centres leads to additional trauma for them and makes it impossible to provide the torture victims with adequate psychological assistance.

THE SITUATION OF PERSONS WITH INTELLECTUAL OR MENTAL DISABILITIES HELD IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

- 47.** We need to teach relevant services how to react in cases of worrying signals in the behaviour of persons who are detained, temporarily arrested or convicted. The idea is to identify signals which may suggest that the person in question suffers from intellectual or mental disability.
- 48.** Convicted or temporarily arrested person in whom a mental disease has been diagnosed should be immediately transferred to a psychiatric hospital. Psychiatric wards operating within penitentiary institutions offer only pharmacological therapy; psychotherapy and workshop therapy are not available.

POLAND AND EUROPE

49. What we need is a community based on values. Politicians are not always able to talk about it but the European Union is built on those values, on the Judeo-Christian culture. Reasonable policies should be ashamed of neither pragmatism nor values. Instead of guarding ourselves, we should embrace and implement the idea of hospitality.

50. We cannot separate ourselves from others. A society that is closed and immersed in its own systems is a threat to the existence of community. Such a society always needs a scapegoat (someone who is not sufficiently 'patriotic' or 'local', not sufficiently 'ours').

51. As part of the solidarity-based migration policy of the European Union and with regard to the need for Poland to accept refugees who have already reached Europe, it would be desirable to introduce such a migration policy that would necessitate the acceptance of a pre-determined number of refugees for whom Poland could ensure real assistance. When permitting refugees to stay in its territory, a given country takes responsibility for such persons in terms of ensuring their access to education, work and the integration processes. Therefore, Poland should accept only such a number of refugees to whom it can offer comprehensive assistance and integration. Under such circumstances, the migrants will be able to use their full potential, also to the benefit of Poland.

THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

52. People do not have extensive knowledge about the body of rulings of the European Court of Human Rights (ECHR). Even judges of common courts of law or administrative courts rarely invoke rulings of that Court when passing their own judicial decisions. Yet, the significance of the European Convention on Human Rights is not only limited to its international dimension. The European Court of Human Rights may only operate well when most human rights violations are prevented and corrected on the national level. Therefore, it is advisable to disseminate knowledge about the Convention and rulings of the ECHR.

53. It should be remembered that the European Convention on Human Rights has precedence over national law and can be directly applied in the case of conflict between national regulations and the Convention.

54. It is also necessary to monitor the enforcement of rulings of the ECHR by Poland. This should be done not only in the systemic context (the implementation of recommendations arising not only from cases brought against Poland but also cases brought by citizens against other countries), but also in the individual context (payment of compensation to Poles who won their cases).

II CHR

CRISIS OF THE RULE OF LAW IN POLAND

- 1.** Attention should be paid to ensuring a diversity social organizations by building a non-discriminatory system public funds allocation to them for the implementation of their statutory objectives. Distribution of the support funding should be based on a fair, transparent, open and competitive selection process. The development of NGOs leads to expanding the space for the civil society.
- 2.** It is also recommended to react to all attempts of stigmatizing civil society organizations that defend democracy and human rights. In this respect, it is necessary to require state authorities to fulfil their obligations arising from the international law as well as the recommendations of the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). In its latest report, the Agency recommends collecting and publishing data on hate crimes against organizations working in the field of human rights.
- 3.** It is recommended to become involved in the law-making processes and to demand respecting our rights to open and effective social consultations. More and more often we come across situations when such consultations are avoided, an example of which is the excessive use of the possibility of proposing parliamentary bills instead of governmental ones (because of the fact that parliamentary bills do not require consultations). We may also propose the society's bills.
- 4.** We should develop cooperation with international bodies by forwarding information required for objective evaluation of the situation in the area of the rule of law in Poland. From this point of view, the most important decision of the Court of Justice take in 2018 was the order of the Vice-President of the Court of Justice of 19 October 2018 in Case C-619/18R (Commission complaint against Poland regarding the Act on the Supreme Court). The effect of the order (confirmed subsequently by the order of 17 December 2018) was the seventh amendment to the Act on the Supreme Court Act, adopted on 21 November 2018. This only proves that the course of action is correct and should be continued.
- 5.** We should definitely disagree with the statements that judicial proceedings conducted before the EU Court of Justice (both on the initiative of the European Commission and as a result of questions referred to for preliminary ruling and concerning the interpretation of TEU provisions in the context of the rule of law in Poland) may be viewed as interference with Poland's internal affairs. It is worth reminding that such proceedings have a basis in international obligations undertaken by Poland and in the Constitution of the Republic of Poland.

6. We should defend judges who decide to refer questions to the Court of Justice for preliminary ruling. They have a right and sometimes even a requirement to do so, directly under the EU law. Judges may not be restricted in the area of asking the CJ for the interpretation or assessment of any EU law. Only the CJ may assess whether the questions are correctly formulated and relate to the scope of jurisdiction of the court. Questions directed by judges should not be assessed as action in excess of their competences and should not be considered grounds for disciplinary proceedings.

EQUALITY – A LESSON IN HISTORY

7. If we want to strengthen our independence we should conduct our social and interpersonal relations according to the principle of joint responsibility rather than competition, and permissibility of different perspectives and points of view. We have a new generation of people brought up in free Poland, but there are groups that do not necessarily identify with this model of the state. The key issue is communication which should be multilateral, should use new technological solutions and should not be carried out in the traditional one-way direction from the elites to the society.

8. We should take steps to ensure real equality of rights of minorities and their subjective treatment. The fact that one is a part of a national or other minority should not be perceived as a threat. People who experience "hate speech" should find the support of the state. The history of Poland that had minorities for centuries is full of good examples and models. Any xenophobic statement or behaviour in public space should be stigmatized.

9. We should work towards changing the nature, composition and rules of work of the Joint Committee of the Government and National and Ethnic Minorities or the establishment of a new institution that would make it possible for representatives of minorities to have real influence on the state policy in this area.

10. We should also take steps to underline the importance of national and ethnic minorities in the history of Poland, in the general education curricula and in educational programmes of schools and educational institutions. There should be lessons about modern patriotism and intercultural cooperation, referring directly to the idea and heritage of the Polish Commonwealth of Nations.

11. We should request local authorities to be more involved in promoting the prohibition of discrimination, including the prohibition of discrimination against LGBT people e.g. by adopting local programmes for their equal treatment.

- 12.** We should take steps to ensure that Article 13 of the Constitution is consistently taken into account in activities of prosecutor's offices as well as in judicial decisions, and is not just a written provision on potential sanctions. The article prohibits the existence of political parties and other organizations that relate to totalitarian methods and practices of Nazism, fascism and communism, and that consent to hatred and use of violence.
- 13.** We should support non-governmental organizations in their activities against hate crime, violence and unequal treatment. All such initiatives are valuable, particularly the bottom up ones, if they help people who are weaker, discriminated against, victims of crime or at particular risk of violence.
- 14.** We must create a simple and victim-friendly system of reporting hate crimes, e.g. through the implementation of the directive on victims (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA).
- 15.** We should ensure the safety of victims of domestic violence by immediate isolation of the perpetrator from the victim, regardless of the initiation of proceedings against the perpetrator and the stage of those proceedings.
- 16.** It seems necessary to supplement the legislation that prohibits sexual harassment in various areas of social life, in particular in the area of higher education.
- 17.** We should initiate training programmes for employees of the police, prosecutor offices, for judges and doctors about domestic violence and sexual violence because the fight against those crimes requires specific knowledge and sensitivity. We should learn how to accept information on such crimes and how to talk to victims so as to avoid secondary victimization. Particular attention should be paid to the situation of migrant women, women with disabilities, seniors or persons living in rural areas.
- 18.** Steps should be taken to change the definition of rape as crime, so that every sexual act performed without a person's consent is subject to penalty.
- 19.** We should talk about life problems that LGBT people face as a result of their rights not being provided for in the existing legislation. A good opportunity for this may be compulsory school activities on human rights (e.g. introduction to social science, or education for family life).

20. It is also necessary to develop activities in the field of strategic litigation relating to the protection of the rights of LGBT persons, conducted by their professional representatives and non-governmental organizations, in order to disseminate international standards in the judicial practice.

21. It is also necessary to introduce legislation regarding universal design and to expand the scope of application of the so-called reasonable adjustments.

TAKING THE LAW SERIOUSLY

22. The right to sex education is the right to information. Such education is a part of health education, and relates to the right to health protection. Unfortunately, young people are left to themselves; teachers do not want to discuss the subject, and have no tools and possibilities for it. Therefore, we should require the state to meet its obligations, including compulsory sex education taking into account contemporary knowledge and results of scientific research. It is also advisable to involve local governments more strongly, in particular in the co-financing and organizing additional programmes.

23. We should seek strengthened supervision of the Ministry of National Education and school inspectors over the organization of classes in "Education for family life" so that it is also consistent with contemporary knowledge and neutral in terms of worldview.

24. We need better education and information for the society about possibilities and risks related to the development of new technologies, in particular in the area of self-learning systems and their effects. We must "follow the algorithms" in order to protect ourselves against the loss of control over our data and the possibility of its misuse.

25. We should take more effective measures demanding the state to be responsible for environmental protection. Only the state has the tools (or the possibility of their establishment) to achieve this goal. The Constitution of the Republic of Poland (Article 68) guarantees the right to health protection to citizens. This right can be enforced in particular when the state authorities fulfil their duty to care for the environment (Article 74 of the Constitution). Environmental sustainability can therefore be considered as a condition necessary for citizens' health. Effective environmental protection means not only the prevention of environmental pollution but also the protection of biodiversity and climate stability.

26. We should also more often refer to the rights provided for under the Aarhus Convention which guarantees the right to information and the participation in decision-making processes, as well as access the access to justice in cases related to the environment. It is possible to take cases to court to make the authorities fulfill their responsibilities in this area.

27. It is also possible to apply Article 364 of the Environmental Protection Law (relating to operations discontinuance due to risk posed to human health). The article may be applied e.g. to the problem of odour nuisance, or to cases of risk to mental health. According to the holistic approach, human health means both physical and mental health and the basis of the latter is mental well-being. This interpretation of the provision may make it possible for the Environmental Protection authorities to limit operations that are formally legal but arduous to people, claiming that they pose a risk to human life or health.

28. Moreover, steps should be taken to introduce people's right to living in a clean environment. This would give more possibilities, for example with regard to air pollution, to claim one's right to living in unpolluted environment as individual's right, and to seek protection by starting court proceedings concerning infringement of individual's rights.

29. We should take action to convince as many local governments as possible to apply the Charter of Rights of persons who experience homelessness, which lays a basis for systemic and comprehensive solutions of the problem.

30. Steps should be taken to limit the increasing transport exclusion of residents of smaller towns and villages who have problems with transport connections to work places, health centres or cultural and educational facilities. To this end, transport to schools for all those who need it, or bus transport services available on the phone can be introduced. Greater engagement of local governments at the level of municipality and voivodeship is required.

EFFECTIVENESS OF THE SYSTEM OF JUSTICE

31. The work of courts needs to be improved. Only a court that is independent, competent, accountable and effective can guarantee fair judgments. Discussion is required about the model of appointment of judges and the structure and organization of the system of justice in Poland. The key constitutional values of those institutions must be maintained: courts must be independent and judges must be impartial.

32. The continuation of activities in the field of digitization of the system of justice should be supported. As a result, a large part of proceedings-related documentation will be available in the electronic form and consistent with WCAG 2.0 standards, taking into account the specific needs of people with disabilities.

- 33.** Measures must be taken to ensure that all persons working within the justice system, regardless of their position and function, are trained in the field of specific needs of people with disabilities and in anti-discrimination treatment. This knowledge should also be included in university courses in law, including apprenticeships and the courses offered by the National School of the Judiciary and Public Prosecutors.
- 34.** Steps are required to abolish the system of incapacitation in its current form, as inconsistent with the provisions of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Instead, various forms of assistance based on the model of supported decision-making should be introduced.
- 35.** A national-level plan towards a deinstitutionalized system of care for people with disabilities is needed. We should call upon the authorities and MPs to take initiatives in this regard and to implement the National Deinstitutionalization Programme.
- 36.** We should seek a change of the current system of person's surveillance carried out by special services pursuant to a court's decision. After the proceedings regarding the case are ended, the person whose conversations had been recorded should be informed about it. This would make it possible to verify whether the use of the surveillance systems is justified. Courts should be provided with financial and personnel support in this regard. It is also worth considering the introduction of a system used in Germany or the UK. Britain where the use of surveillance is assessed by independent bodies.
- 37.** One of the problems of the Polish justice sector is the inefficient system of court experts. Yet, their role in court proceedings is extremely important as their opinions often directly impact the judgment. Therefore, it is necessary to verify the procedures of court expert selection and to develop a central register of court experts.
- 38.** Changes are needed regarding the official language use in courts and the improved communication of statements that contain judgment reasoning. A citizen who does not know the language of the judgment cannot trust the justice system. The use of new technologies is recommended here. Open access to the system of algorithms used to assign cases to judges would also increase trust to the system. Furthermore, citizens should be convinced that judges themselves seek more openness and the necessary changes.
- 39.** Attention should be paid to modern forms of citizens' legal education. A very effective tool is mock trials that teach about the basic elements of court proceedings, the complexity of approach to various situations, the need to avoid simplified judgments and to maintain respect for other people. In this context, disciplinary proceedings initiated against judges in connection with their participation in such mock trials that make the work of courts closer to citizens should be a source of concern.
- 40.** For the reform of the system of justice to be effective, adequate methods should be used to measure the effectiveness of courts' work. In this area, both quantitative and qualitative factors should be taken into account, and steps should be taken to this end. It is also of great importance for the system to be clear for citizens.

III CHR

CLIMATE CHANGE

1. Responsibility for the world must be taken by young people. The older generation benefited from climate change – in the interest of the young ones, it needs to be stopped.
2. Responsibility for the climate has to be learnt.
3. Climate change requires a new, more serious approach to human rights. An alternative would be to consider them subordinate to the climate needs which would expose people to the risk of arbitrary decisions of the authorities.
4. Climate change requires a new approach to the refugee issue.
5. The principle of business as usual cannot be maintained as fundamental changes in the conduct of business activity are necessary. Good solutions implemented by businesses must be promoted. We have to learn how to shift from traditional business strategies to those focused on innovation and sustainable development.
6. In Poland, clear and precise legal tools are needed to combat environmentally burdensome projects and environmental pollution. Today, we have the Constitution with its Article 74, the administrative law, international law and civil law. Taken separately, none of them provides a real chance in the fight for protecting the right to a clean environment. Only a "cocktail of regulations" can offer this possibility. We must learn to use it, together with our neighbours, by taking measures to improve the condition of the environment in our immediate vicinity.
7. We must also demand changes to the law:
 - Firstly, the Polish law lacks regulations that directly make it possible for citizens to require the authorities to adopt environmental protection measures of a "general" nature (e.g. local spatial development plans, or air quality protection programs) and, consequently, to sanction the authorities for their passivity in this field.
 - Secondly, the quality of administrative proceedings that relate to environmental issues leaves much to be desired. There is a shortage of professional experienced public-administration officials, money for equipment, experts, specialist expert opinions and professional legal support for public-administration bodies (e.g. to defend appealed rulings in courts). As a result, such proceedings, to a large extent, serve the purpose of environmental protection only theoretically.
 - The situation is aggravated by citizens' limited control over the work of public-administration officials, due to impossibility to take part in such proceedings.
 - In this context, special role is played by social/environmental organizations.

MODERN TECHNOLOGIES

8. The widespread use of new technologies and algorithm-based data processing means that instead of being an exclusive and specialist subject, technologies must become, at least to some extent, an aspect recognizable and identifiable for general audience. Supervision over their implementation and use should be professionalized, and attention should be paid to broader social education in this field.
9. As citizens, we should have the right to the transparency of algorithms used in relation to us, and to their development not based on political decisions.
10. Of key importance for ensuring the protection of citizens' rights is, as it seems, the preservation of the human factor which increases process transparency and accountability that cannot be ensured today, in the case of fully automated systems.
11. 1. The new regulations, including the GDPR give us, inter alia, the so-called right to be forgotten. However, it should be remembered that this right may be enforced solely with regard to professional entities such as, e.g., Google. Perhaps we need to extend the protection of civil rights at the state-citizen level by areas taking into account the activities of corporations that have started to encroach so far into the lives of every citizen.
12. It is worth emphasizing that thanks to new technologies we “can do more” i.e. we have more opportunities to disseminate other people's data. This does not mean, however, an increased acceptance of violations of the right to their protection. The sense of anonymity in the internet is huge. Yet, the limits of expressing one's views or disseminating information have to respect the boundaries of privacy and freedoms of other people. Crimes committed in cyberspace do not disappear because they bear effects in the real world, and thus they have to be sanctioned like any other crimes.
13. It also seems necessary to strengthen public institutions and secret services so that they can build greater competences of their employees in using technologies to the benefit of citizens. Public awareness of the powers of state services and of what we can do ourselves is of real importance. This mechanism works twofold: we are increasingly dependent on technologies, and operational technologies make it easier for us to perform our tasks. It is of greatest importance to build awareness of how a technologically advanced state works.

DEMOGRAPHIC PROBLEMS

14. We - citizens and voters must demand that the authorities develop a comprehensive system to support persons with disabilities as well as senior persons.

- We must apply modern technologies so as to support those who are more sensitive. This means, however, that everyone has to learn the principles of accessibility (for example, by following the guidelines of the European Accessibility Directive of 2019). Everyone, which includes public-administration officials, judges, heads of public institutions and members of local governments. Modern thinking includes also thinking about the size of fonts used in letters, about how understandable the language is, and about the formatting of documents so as to make them understandable for visually impaired persons (as required of our public institutions under the Digital Accessibility Act adopted this year).
- Sport should be equally accessible for fully-able people and people with disabilities, for people from small towns and villages, and from large cities.
- Passenger cars will not solve transport problems, particularly with regard to seniors, people with disabilities and those who are ill. Transport based on passenger cars will contribute to further degradation of the environment. That is why we must focus on public transport. The public opinion should be engaged in a serious debate on legal solutions in this area. They exist already, although they need improvement, but they are not discussed as much as they deserve.

15. 1. We must learn to share the good of work. Economic development is both an opportunity and a threat. The globalization of the economy, as well as the new technologies, have changed the labour market (for example through the new phenomenon of employment via digital platforms). It has become more difficult to find employee protection such as that offered under a contract of employment. And this is the foundation of a secure life in a democratic society. In Poland, however, there are too many people who are not protected: their work is not declared, is performed under temporary contracts or contracts for specific work. They are not entitled to vacation or sick leave, they cannot plan their future. However, their situation will not be improved by general considerations or mere analysis of the applicable regulations. The specific situation of the precariat, e.g. young people, including young mothers, people with disabilities and foreigners from outside the EU, has to be tackled, e.g:

- For young people it is extremely important to have assistance in changing their place of residence.
- The situation of young people in the labour market will not improve if schools teach only reproductive skills instead of creativity and shared problem solving.
- Polish trade unions must seek the improvement of the situation of migrants because their poor treatment spoils the labour market and deteriorates the situation of Polish workers.

16. There is a need for a new way of thinking about health, health protection and the challenges posed by the new reality.

- The problems in the field of psychiatry, particularly the dramatic situation in child psychiatry in Poland, must not be underestimated. All over the world, not only in Poland, the number of children suffering from mental disorders during developmental age is growing.
- Key important debates on the freedom of conscience, related doubts and supported values should be conducted in the spirit of openness, but also with the awareness that they are not academic debates. Solutions relating to the conscience clause in health care are awaited by real people.

- It is estimated that the infertility problem affects at least 10-15 percent of couples around the world, and the ratio is rapidly growing. State aid in the treatment of infertility must be effective and well-organized, and the in vitro procedure must be refunded.
- Bioethical problems connected with the development of medicine cannot be solved without the political will to address those difficult that divide the political community. However, lawyers, doctors and specialists in genetics have already developed proposed solution which can be used (e.g. in the field of genetic testing and research).

17. The thinking about the open society in which we will live requires a new approach to groups that, until now, have been ignored.

- Poland is undergoing a transformation from a typical emigration country into an emigration and immigration state which may become an attractive place of employment for certain groups of foreigners.
- In Poland, at least 30,000 people are affected by the homelessness crisis. A large part of them are young people. Their situation requires interventions by the state and the communities: this relates mainly to young people who leave institutional care facilities or who come from disadvantaged families (e.g. those affected by violence, alcohol problems or extreme poverty).
- The effectiveness of Roma programmes depends on the development of appropriate projects addressed to individual communities. General top-down programmes not consulted with the Roma minority cannot work effectively.
- LGBT persons must enjoy full respect for their family and personal lives . This requires, e.g., modern regulations on gender designation in birth certificates, in line with international standards, the possibility to enter into same-sex unions, the adoption of regulations on the legal situation of children born abroad in same-sex unions, the extension of legal protection against discrimination beyond the area of employment, and enhanced protection of victims of crimes motivated by homophobia, biphobia and transphobia.

DEMOCRATIC EDUCATION OF YOUNG PEOPLE

18. 1. The creation of a space for discussion with young people is the precondition for increasing their social participation, and thus for strengthening democracy and improved implementation of the law. We need to consider how to create conditions for an equitable discussion, one in which the voice of the young generation is heard and taken into account. In the public debate, many times the following questions are asked: Where are the young ones? Why is it that only so few of them vote and get active in the society? These questions, however, seem out of place today, in the context of student strikes, youth strikes for the climate and activities of young MPs, local government officials and youth councils. Young voters have hopes connected with the first elections in which they may participate. Yet, over time, their interest in politics and the public area decreases, not because it is no longer important to them, but because of their disappointment with the lack of expected results and changes. The role of schools and public institutions is to maintain young people's interest and to make it easier for them to exercise their rights.

19. Human rights, the tragic situation of refugees, the problem of addictions, the effective role of trees in ensuring clean air ... How to transfer this knowledge so that it is not only understandable and interesting, but also gets young people engaged? We should look towards education that uses performative means of expression: video and internet games, performances, simulations, meetings and debates, that not only teach but also make it possible to understand individuals facing a given problem, to solve conflicts, to recognize and correctly name emotions. This approach strengthens empathy, one of the main competences in a democratic society. We did it together during the Congress: during mock court proceedings or police interrogations we learned how to use games in human rights education, how to use social media and make podcasts. We listened to young people.

20. What else can we do, apart from actively listening to young people? We must ensure that young people have healthy conditions for their development: that effective psychological support or psychiatric care are provided if required, that preventive measures are taken against their social exclusion and homelessness, and that unequal treatment of people entering the labour market is counteracted.

CRISIS OF THE RULE OF LAW

21. We need a language of understanding, not conflict. We need to understand each other so we cannot rely on language used in specific professional areas (including the legal variety of the Polish language). Neither should we use language that is radical or characterized by anger, as such language does not allow us to explain the problems we face, reach understanding and look for solutions together.

22. We are different, we have different needs and opinions. By respecting each other, we may escape the trap of being "the sovereign power", the term which makes us an indistinguishable mass on whose behalf only the parliamentary majority has the right to speak.

23. If we give ourselves the right to differ in the public debate, the reconstruction of good legislation must follow: a parliamentarian should not be given only 30 seconds to speak; a bill cannot be adopted within 2.5 hours. We must return to normal proceedings in the Parliament, to respect opinions of expert legislators, to observe the rules of procedure of the Sejm and the Senate, and to seriously approach public consultations. Otherwise, the process of competence leakage from constitutionally empowered institutions cannot be stopped. Today, not only courts are deprived of their independence. The Sejm is no longer a place of debate, it has become an extended arm of the government, and the decision-making centre has been moved outside public institutions.

24. The rule of law in Poland depends, to a large extent, on the impartiality of courts. Courts must remain independent and judges must effectively defend their impartiality. Courts have an obligation, under the Constitution and European law, to verify the independence of themselves and of other courts. A judgment issued by a court that is not independent is issued against the law.

25. Judges are facing a great challenge. We must support them so that we are not left alone when the time for us, citizens comes.

26. We have the right and the duty to protest against decisions and new plans to restrict the rule of law. The voice of young people can be decisive here, but we have to work together to this end. The top-down teaching and moralizing of the older generation, accompanied by memories of the martial law of 1981, is not enough. Again, we need discussions, the acceptance of the position of young people, and the search for new forms of communication in line with the needs of the young generation.

27. The lawyers' community should work on standards of actions that may be taken by judges whose independence is under attack. It should also consider systemic solutions that can restore normality. This may include, for example, a new parliamentary act that would adjust the composition of the National Council of the Judiciary to the standards set out in the judgment of the Court of Justice of the European Union of 19 November 2019, or a reform of both new chambers of the Supreme Court. Even if the related actions of the Senate are unsuccessful, such solutions will certainly increase legal awareness.

28. At the same time, work is necessary on improving public trust in the system of justice. This is best fostered by issuing judgments that are transparent and understandable to the public.

29. Judges should increase their knowledge in the field of application of EU law. This relates, among others, to ensuring effective consumer protection in the manner specified in EU law and the jurisprudence of the CJEU. It is worth focusing on modern international education that would also allow for regular exchange of good practices among legal professionals. The society should give a greater influence on how the law is shaped.

30. Family courts' proceedings that relate to children require urgent improvement. The problem affects an increasing number of families, and the impact of the lengthiness of such proceedings, from the perspective of children's lives, is different than in the case of administrative or financial proceedings. Experts keep listing problems to be solved in family courts: it is high time to start solving them.

31. Another systemic problem is the method in which pre-trial detention is used by courts. This also concerns people and impacts their perception of the justice system. Torture or methods of treatment after detention are also a problem. A discussion on the subject, aimed at sensitizing citizens to the rights of persons deprived of liberty will make it possible to strengthen the foundations on which the rule of law in Poland will be rebuilt.

HUMAN RIGHTS 2035

FIVE CHALLENGES AND FIVE SIGNPOSTS

- **I appeal to politicians, not from the current or the former governments, which I want to explicitly stress, but to all politicians, as the problem of the lack of a strategic approach has been visible in Poland for many years.**
- **I urge presidential candidates, those who attended the Congress on Civil Rights in person and those who were represented by their delegates.**
- **Let us look into the future. Let us see what is really important. And let us get ready for what is coming. Before it gets too late.**

My work and responsibility is to defend the rights of citizens. Defending the rights of the people. On a daily basis. This often means reacting to injustice, harm, interventions, speeches.

However, I also see the role of the Ombudsman on a different level. That is why I stand here today and that is why I allow myself to talk about what worries me a lot. I am not a politician, but in the current style of politics I see a great threat to citizens' rights. What worries me is how far the whole machinery of state management is today from providing citizens the right to a secure future.

I am concerned that the whole political and media discourse is currently swamped with personal attacks, “news of the day” coming from political parties, scandals, mutual allegations, everyday ping-pong between several political groups. Such ping-pong rarely leads to anything good as far as the shaping of our future is concerned.

This is not what politics should be about. This is not what the mission of ruling a country should be about. We are about to face profound civilization challenges. It is up to us to decide how we are going to approach them. It is up to us to create a strategy of further development for our country and the continent.

Because politics equals responsibility. Yet, serious problems and challenges which, in the future, will affect our everyday life are omitted from the political discourse. As a state we fail to hold strategic debates, to establish crisis panels, and look for solutions for the imminent, profound threats. We are merely looking for solutions to safeguard our well-being "here and now" as later "it will somehow work", "we cannot be bothered what happens once we are gone" or "we let our successors worry about the future".

Therefore today, on behalf of citizens, I take the liberty to remind politicians - persons responsible for managing this country: challenges and your tasks lie elsewhere. Not in a TV studio. Not in the next election campaign. But in the perspective of the next 15-20 years. And in the action plan for those next 15-20 years.

The citizens of this country have the right to expect its politicians to fulfil the task that has been entrusted to them: to ensure safety to the people and to the country. And this safety - as was discussed during the Congress - is threatened by a range of significant phenomena.

The climate crisis which is not a distant problem of oceans and foreign UN speakers but already affects the health of our children, our nature and our life expectancy.

The inevitable demographic changes that will soon pose a great challenge to millions of Poles who will have to face the problem of old-age loneliness or of providing assistance to elderly parents for whom the state fails to offer any solutions (or ones that fail to meet the current standards of human rights).

It is a challenge of conducting a dialogue between generations...

We have the right to clean air. We have the right to dignity in old age. We have the right to healthcare. We have the right to education. These are not rights reserved for voters of any specific party. There are no disputes, no arguments about it. These are the rights of all of us. And they are more significant than everyday squabbles. Today we all, irrespective of our political persuasion, breathe air of appalling quality. Getting older is unavoidable. We all care about providing good education to our children and grandchildren.

We all need to get together and do something about it.

Media may also play a huge role in that. Climate and demography rarely make it to the headlines in this day and age. Neither does the threat resulting from rapid technological development. Sometimes, what is considered newsworthy escapes our memory completely after 2-3 days. But the planet keeps changing.

I can see 5 challenges and 5 signposts that may help us get prepared for this difficult journey.

I would like to use a clichéd example to illustrate the problem we are currently facing. Probably everyone has had some renovation works done at home. When we hire a renovation team we expect that its manager will have some plan. He will plan the works in such a way to overcome the challenges, to keep the budget in check; he will design the layout of the interior space and will perform the works so as to achieve a desirable effect at the end. Precisely like this. The same should be expected of leaders. Politicians. Civil servants. People whose work consists in ensuring that citizens have the right to decent life.

Do we feel that today anyone is following any plan? For 2030, 2035, or for 2050?

Having listened to recent comments of those people, certainly not. 2035 is not, as it may seem, a very distant perspective. Already now we have to reflect on how the reality will be changing, what developmental trends we will witness. It is worth considering what we were doing 15 years ago, in 2004? Probably it will turn out that all of us can recollect some events from that year, and 15 years ago may seem like "yesterday". Let us imagine the upcoming 15 years. What challenges are we facing? It is my perspective. Resulting from my work in the Office of the Commissioner for Human Rights, from my talks with you here, as well as consideration of complaints filed by citizens. Maybe it is the right perspective, maybe not. You may see things differently. But I urge you: stop thinking in terms of "here and now". Let us look into the future, into the next 15 years. Let us consider the challenges we are facing and how we can overcome them. Let us think how the Constitution and human rights standards may help us.

FIVE CHALLENGES

CLIMATE CHANGE IS A SCIENTIFIC FACT.

It is hardly disputable when we see drought-stricken Victoria Falls or melting glaciers. Rising average temperature on the planet will entail social changes, threat to life and health as well as mass migrations. Prof. Philip Alston, special UN rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights, who is a guest at the Congress, presented the view that we will be more and more affected by the so called climate apartheid - excluding poorer residents of the planet from the possibility to avoid the consequences of climate change. As the wealthy will have various means to cope with the crisis.

Climate change will, therefore, affect not only our discussions on the rights of humans to clean environment but even on their right to survive. This is also part of our responsibility for future generations.

Let us think on what future awaits us. Will there be blackouts in Poland? Will Łódzkie Voivodeship be affected by the shortage of water? Will hurricanes become a frequent occurrence and damage Polish forests, just like in Rytel?

NEW TECHNOLOGIES MAKE OUR LIFE EASIER AND THEY CONTRIBUTE TO CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT

Algorithms and artificial intelligence are entering our everyday lives. In the context of human rights, new technologies also bring threats: ones originating from the systems of the state and of large corporations.

Simplified communication and consumer choices lead us into temptation. We are sharing our data, we are losing control over it and, at the same time, we are subject to ever-increasing manipulation.

The question arises whether we are able to stop, whether the development of "supervised society" is a one-way road. As long as we are not aware of the threats stemming from the increasing control over our lives, we create room for the restriction of rights, political freedoms and conscious choices.

Or maybe in a couple of years - just like China - we will have a system of points collected by citizens over their lifetime, thanks to which the most deserving ones will have access to better schools and work. Or maybe we will build towers - just like in Hong Kong - which will make it possible to perform biometric identification of all city residents, including demonstration participants?

Or maybe following Russia's example, we will establish sovereign Internet, our own, Polish, patriotic and national Internet and we will impose on Internet providers the obligation to install special overlays allowing for controlling our activity and blocking pages?

DEMOGRAPHIC PROBLEMS ARE BOUND TO ESCALATE DUE TO THE AGING OF EUROPEAN SOCIETIES

Life expectancy is on the rise, which naturally is not bad news. Yet, we ask whether old age will be a joyous period for everyone? Will we be able to solve the problems associated with ensuring decent care for the elderly or with the frustration stemming from low pension benefits (especially in case of the lack of comprehensive system reform).

Will economic migration and open borders result in the disappearance of bonds and intergenerational solidarity?

As a consequence of the aging society, more expenditure will need to be allocated to healthcare and nursing services. At the same time, social expectations, resulting from medical advancements, will be on the rise. Since, if medicine can offer a certain solution, why would it not be provided by the state? And lastly, the last challenge concerns the consequences of migration - gradual creation of a multicultural society in Poland and possible social conflicts motivated by multicultural nature of the country in the face of an economic crisis. Is our society ready for that? Will we experience the problem of suicides among seniors, just like Japan and South Korea? Or maybe what awaits us is a rebellion of young people refusing to finance costly surgeries on older citizens?

CIVIC EDUCATION. THE YOUNG AND THE AGED

We can see a constantly increasing gap between the world of the young and the world of the elderly, which affects the level of understanding of democratic values. That gap may be attributed to different generational and historical experiences but also different methods of using media, the Internet and communicating. Several sessions during the Congress were devoted to the issue.

As a result, we observe a crisis of authority and insufficient understanding of the significance of citizenship in terms of a membership in a political community. We do not pay attention to what may seem obvious to us, just like we do not notice air when we are breathing it. This dissonance may bring about a threat for democracy; affect the emotional nature of everyday politics as well as the rise of xenophobic and nationalistic attitudes and populist movements.

This was discussed by Olga Tokarczuk in her Nobel Lecture: "Instead of hearing the harmony of the world, we have heard a cacophony of sounds, an unbearable static in which we try, in despair, to pick up some quieter melody, even the weakest beat. The famous Shakespeare quote has never been a better fit than it is for this cacophonous new reality: more and more often, the Internet is the tale, told by an idiot, full of sound and fury".

DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS AND THE RULE OF LAW HAVE CONSTITUTED - SINCE THE WW2 - THE TRIAD DEFINING THE DEVELOPMENT OF COUNTRIES IN THE EURO-ATLANTIC AREA

Yet, nowadays in Poland we are experiencing a crisis of the rule of law. It is not going to end soon. It will keep shaping our reality for many years to come because of the already implemented changes but also because of the low legal awareness of the society.

It will result in the increased threat of corruption and waste of our development opportunities. It will also give rise to increasing sense of injustice and the threat for the rights of minorities.

As indicated by researchers from IDEA still 43% of countries worldwide are affected by a high level of corruption. Do we want to join them or do we want to be like Norway, Sweden, Denmark or the Netherlands - countries with the highest level of the rule of law? We need to continuously nurture that plant of trust in the law, state and institutions. If we fail to protect it from weeds and excessive light, instead of transforming into a monumental oak it will just wither away.

In light of those challenges we may ask what we can do and what our cure for Poland is.

In my view, we are not able to prevent all changes from happening. We are not able to predict everything in detail. But what we can do is to be well aware of social and political trends and assume responsibility.

We may shape the debate in Poland and beyond. What is more, we may be the leaders of change all over the globe. Nobody would be able to ask us later "where was Poland when...": where were we when...". To achieve that we need signposts that will guide us and help us develop tools and solve problems.

FIVE SIGNPOSTS

FIRST: TRUST IN COMPETENCIES, KNOWLEDGE AND SCIENCE

It is from Poland that such outstanding individuals as Nicolaus Copernicus, Maria Skłodowska-Curie, Rafał Lemkin originated from. Poland is also the home country of Olga Malinkiewicz who discovered peroskvites and invented a method for using them to generate solar energy.

We should appreciate the significance of science, education and the ability to diagnose and solve social, health, demographic as well as legal problems. Let us not be deceived by pseudo-science. Let us not be deceived by those who dismiss the significance of the number of written articles, books, quotations. Without science we are not able to take rational, strategic and well thought-out decisions.

We need to strive to reconcile the world of science with the world of politics. We need to hold politicians accountable for their knowledge of facts, using expert know-how or building competence base for their activities.

What do we do when we have a toothache? We do not go to the blacksmith. Let us trust scientists. Let us respect their work and what they have to say.

SECOND: SENSE OF COMMUNITY

The Constitution of the Republic of Poland states that Poland is a joint good of all citizens. European Treaties, on the other hand, state that the European Union is a community of citizens of EU member states.

Caring for the joint good entails diligence in the realization of the public interest but also respect for the sustainable development principle. This translates into specific civilization challenges.

Population aging constitutes a challenge for the young generation in terms of ensuring and financing proper care and social security.

Without a sense of community it is difficult to build acceptance for diversity, resulting from the development of the society, various models of life and migration. Without a sense of community it is not possible to create equal chances of development for everybody, irrespective of where they were born. A sense of community also creates an area for the development of a civic society as well as for looking for solutions to specific problems using bottom-up social energy.

The participants of this Congress are the best proof showing how much the state owes to its citizens.

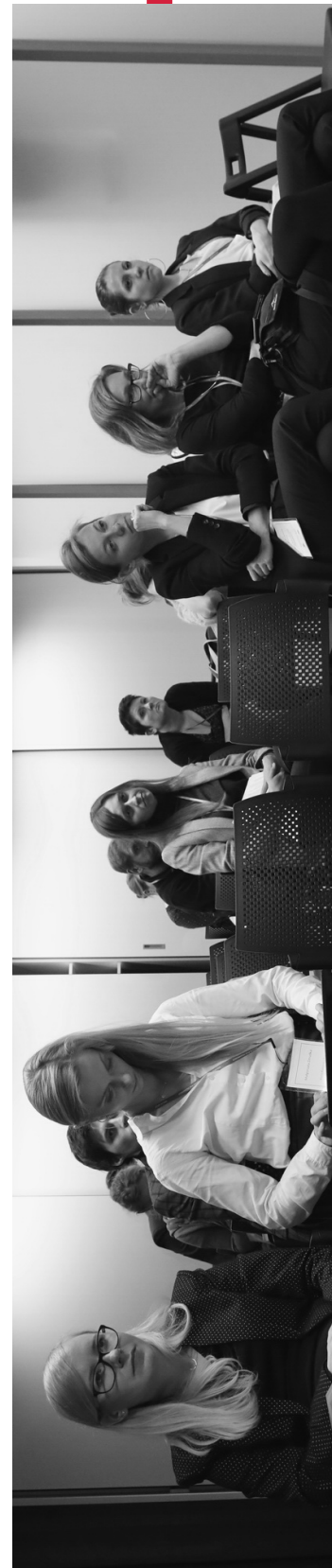
The biggest civic celebration in Poland is the Finale of the Great Orchestra of Christmas Charity. According to CBOS 83% citizens trust the Great Orchestra of Christmas Charity. Is it not the best illustration showing why the community spirit as well as the activity of the civic society plays such a profound role?

THIRD: EUROPEAN INTEGRATION

Poland is not able to cope with global problems on its own. Poland should not only fulfil the requirements, implement recommendations and European law but also set the tone in discussions held in the EU and all over the world.

We have the right people and potential. It all depends solely on us and our leaders. As an example, Polish "Solidarity" heritage may transform into "climate solidarity" agenda, as Lech Wałęsa argued for recently in Gdańsk.

Poland needs to cooperate with neighbours; follow European interest and not national egoism. Concurrently, Poland may expect the same from other member states.

European integration is also manifested by attention given to transatlantic relationships and efforts to make the alliance that has existed since WW2 focus on democracy and human rights. The major global threats for human rights can be located in imperial ambitions of China.

Therefore, we have to say: Do not ask what the European Union can do for you. Ask what you can do for the Union.

FOURTH: SERVING THE STATE

It means appreciating the institutions and authorities, focusing on the development of the competencies of civil servants as well as highlighting the significance of personal decisions to serve the state and the homeland throughout one's life, and taking an oath to follow the Constitution.

But it also entails a modern spirit of patriotism: serving the state through daily work, and realizing the public mission - as a teacher, civil servant, policeman, diplomat, special services officer, prosecutor or judge.

Serving the state also requires listening to its citizens and developing modern mechanisms of democratic participation. At the same time it means a strong state and a strong European Union, which, owing to their civil servants can effectively counteract global interests of huge corporations.

There is no other way.

In order to make us understand how significant but also underrated public service is, I would like to quote a fragment of an interview with Mariusz Krason, a prosecutor, for the "Duży Format" magazine.

"I am a prosecutor, not a politician, I chose this profession as it clearly states my tasks: I am supposed to be on the side of the victim. [...] It [...] is a bloody difficult job. Just imagine that you have a four-year-old daughter and you are going to see a child of the same age. Her father smashed her head with a hammer and you are supposed to carry out a visual inspection and attend the post-mortem. The police, in crisis situations, may use the help of a psychologist but such assistance is not provided to prosecutors. Some of us cope by practicing sport, some drink alcohol. Alcohol abuse, depression, shattered relationships - this is our world. Sometimes people say that we are devoid of feelings, we act like robots. But there is no other way. Once I inspected a site of an accident in which a family of four died. I look into the car, I hear a phone ringing. I touch my pockets, no, it is not mine, it is the driver's phone. I felt like my legs turned to jelly. Therefore, if you need to perform a task you need to act automatically. Later, in the privacy of your home, you may show weakness".

FIFTH: EDUCATION

It is the best investment in the future, the best way to show that we care about the future generations and their well-being.

Education is an investment in social capital and the method of nurturing new generations of mature citizens who will be able to assume responsibility for the shape of the community - local, national, European and global one.

Education is also a method for opposing populism and eliminating inequalities in the society as well as gaining acceptance for multi-cultural society. If we need any validation for the theses presented above, let us look who is forming the government in Finland - a country serving as a model in terms of its education system. It is not a coincidence that the 34-year-old Sanna Marin comes from Finland.

2035 IS NOT A DISTANT FUTURE

If we waste the upcoming 15 years on daily political battles and personal attacks we may reach a point of no return when it comes to the rise of authoritarian movements, forces of global corporations, application of new technologies for controlling our lives or climate change.

Human rights cannot be discussed in separation from social and political life. The doctrine of human rights fails to offer ready-made solutions. Those solutions depend on the politics. Yet, looking at the politics from the point of view of development challenges shows that human rights and constitutional values may prove useful.

In this complicated and hardly graspable world, mentioned by Olga Tokarczuk in her Nobel Prize speech, they may act as a guiding light or a benchmark, provided that we really take them seriously and consider how they affect our lives. The signposts that I indicated may help us find the way on that difficult journey of facing civilization challenges.

I appeal to politicians, not from the current or the former governments, which I want to explicitly stress, but to all politicians, as the problem of the lack of a strategic approach has been visible in Poland for many years. I urge presidential candidates, those who attended the Congress on Civil Rights in person and those who were represented by their delegates.

Think about civilization challenges facing Poland. Let us look into the future. Let us see what is really important. And let us get ready for what is coming.
Before it gets too late.

